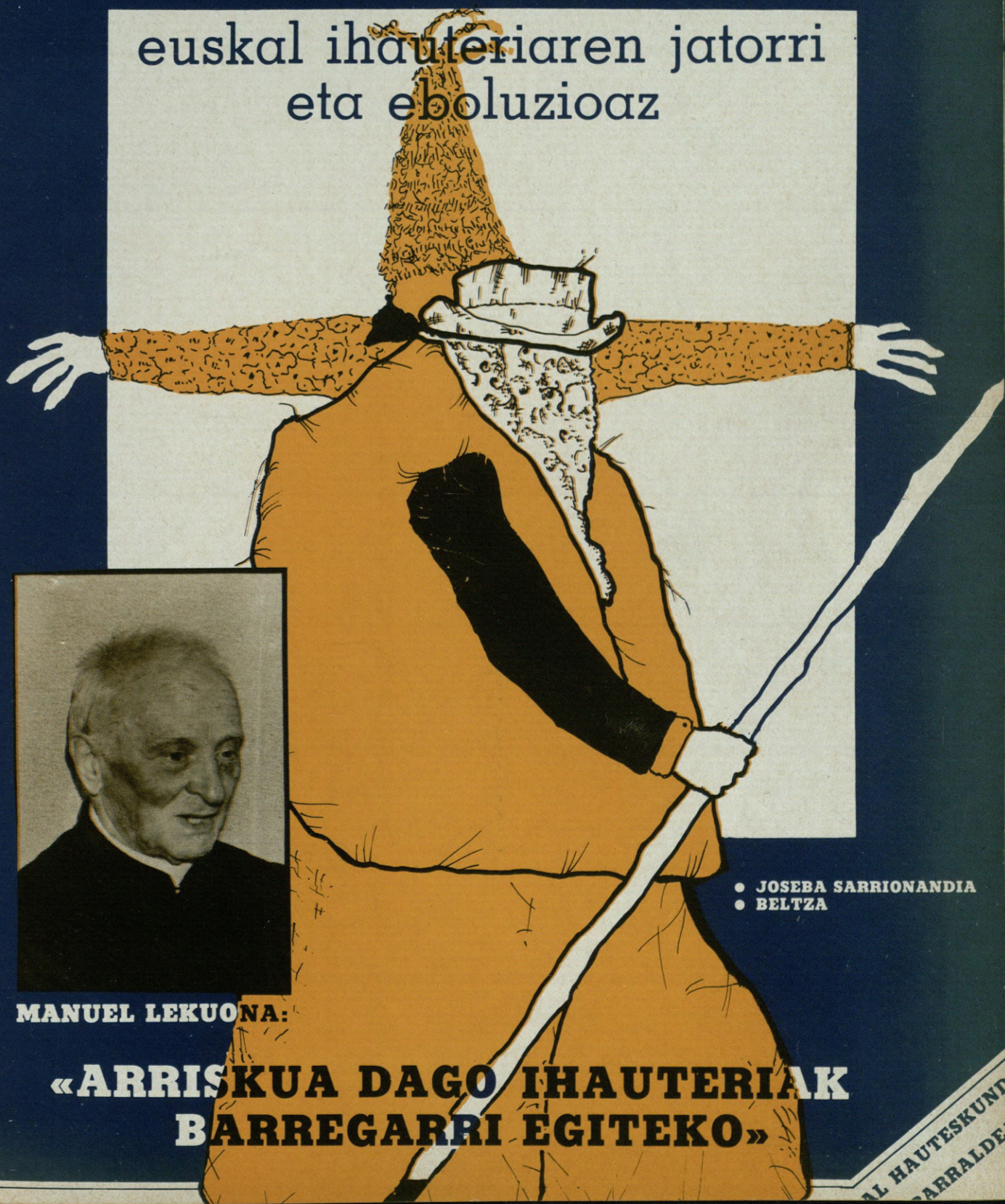

ARGIA

Otsaila 13 - XLVI garren urtea 964 zenbakia 90 peza

euskal ihauteariaren jatorri
eta eboluzioaz

MANUEL LEKUONA:

- JOSEBA SARRIONANDIA
- BELTZA

«ARRISKUA DAGO IHAUTERIAK
BARREGARRI EGITEKO»

AL HAUTESKUNDEA
BARRALDEA

DIRUA ORDU GUZTIETAN

Ordu guztietan Kutxaren zerbitzuak zure mesedetan daude.

Hemen duzu gure Txatel Berdea. Txartel Berdearekin eragiketa guztiak, diru ateratzea, diru sartzea, etab. edozein ordutan egin dezakezu, gauean edo egunean, lanegunetan edo eta jaiegunetan. Txartel Berdeak ez du ezagutzen jairik.

Erlojua begiratu barik, behar dituzun soluziobideak zeure eskuetan daude:

- Edozein unetan dirua ateratzen.
- Dirua sartzten.
- Zure saldoa berehala ezagutzen.
- Taloi txekoak eskatzen.

KREDITUA EDOZEIN TOKITAN

Bidai agentzietan, hoteletan, jate-txetan, dendetan, erostetxe handietan.

Bizkaian 2.000 toki baino gehiagotan.

Munduan zehar 2.600.000 tokitan.

Bizkaiko Aurrezki Kutxaren Master Charge txartela erakutsirik NONAHI, txakur txiki bat ere gabe, erosiko duzu.

Horrela, ez duzu gainean dirurik eraman behar ez eta konturik atera behar.

Gauzez gozatzeko ez duzu itxaron behar. Pagatzeko itxaron behar duzu, gure kreditu osoa duzu eta.

ETA 5.000.000 TAKO SEGURU DOHAIN BAT

Bizkaiko Aurrezki Kutxaren Master Charge txartelarekin harantz honantz ibiltzea ez da bakarrik erosoa.

Segurua baita.

Abioiez, trenez edo eta itsasuntziz egindako bidaiak txartelaz abonatzen badituzu, zuek eta zeure etxeok

istripuen kontrako aseguru bat duzue. 5.000.000 pztako aseguru hain zuzen. Dena debalde.

Horregaitik ere Bizkaiko Kutxaren Master Charge-a eduki eta erabili behar duzu.

Seguru gaude.

**CAJA DE AHORROS
VIZCAINA**

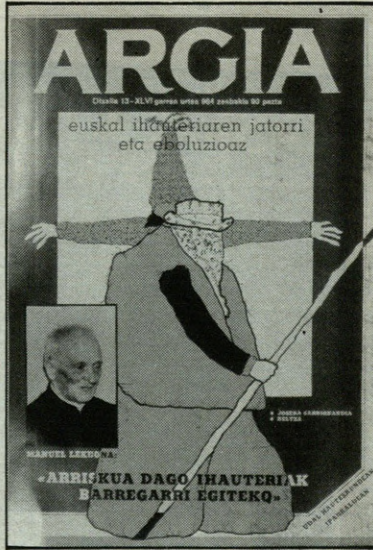
**BIZKAIKO
AURREZKI KUTXA**

Udal hauteskundeak izango dira martxoaren 6an Ipar Euskal Herriko komuna eta hiri guztietan. Oihu eta kontsigna ororen gainetik oso bazterturik dugun Iparralde horretako politik egotzaren xehetasun biltzen saiatu da Pello Zubiria. Abertzaleen ibilera zaila agertzen.

Ihauteriak etorri direla etorri, eta Euskal Herrian hain pisu handiko jaiei behar bezalako jaramonik ematearren artikulu bat argitaratzen dugu Zubietako ihauteriei buruz, eta Manuel Lekuona euskaltzale langilearekin elkarrietzeta bat Jexus Ijurkoren eskutik.

1. Non zer.
2. Aste giroa.
5. Udal Hauteskundeak Iparraldean. **Pello Z.**
10. Herriko plaza. **Alan King.**
12. Sikulusaltsa. Peyotea, droga mistiko bat.
14. Zubietako ihauteriak. **Buhama.**
16. Manuel Lekuonarekin elkarrietzeta. **Jexus Ijurko.**
20. E.H.E. udal hauteskundeen aurrean. **Joxe Mollarri.**
25. Luma zorrozuz. **Beltza.**
26. Gailego batek esan zuen. **Joseba Sarrionandia.**
28. Manex Erdozainzirekin elkarrietzeta. **Jean Louis Caussade.**
31. Kultur astea Gasteizen. **X. Etxaniz.**
32. Dasiellh Hammet. **Antton Azkargorta.**
34. Artezaren artea. **Mallukikoa.**
36. Antzerkia. **Mikelantza eta Ene-kolasagasti.**
38. Jo... adarra.
39. Bertsoak.
40. Azkena.

Aspaldi ez genuela Joseba Sarrionandiaren herririk. Azkenean Puertoko desterrutik sail finko bat bidaltzeko eskaintza eta agindua bidali digu, hamabostean behin edo, eta guk noski baiezkota eman diogu. Nola ez. Horretaz aparte, eta «Luma zorrozuz» saillean Beltza arituko zaizue abortuari buruz ohar linguistiko bat emanez.

Poema-liburu baten bitartez kaleratu zen Manex Erdozainzi idazlea eta azkenengoz nobela labur bat argitaratu du «Gauaren atzekaldean» izenburuz. Jean Louis Caussadek egin dio elkarrietzeta eta horren zehaztasun zabalik aurkitu ahal izango duzue kultur orrialdeetan.

ARGIA

Jabea: Zeruko Argia kooperatiba.
Zuzendari kazetaria: Koldo San Julian.

Erredakzioa: Josu Landa, Joxemi Zumalabe, Pello Zubiria, Iñaki Uribe, Xalbardin, Jon, Xabier Etxaniz, Joseba Alvarez.

Idazleak: Enrike Amonarriz, Mikel Antza, K. Argiñano, «Astema», Joxe Azurmendi, B. Bakarkoa, «Beltza», R. Castellano, Carlos Donoso, Mikel Hernandez

Abaitua, Felix Ibargutxi, Rufino Iraola, Julen Kalzada, Pello Lizaralde, «Mendiaga», «Murumendi», Eneko Olasagasti, Xabier Portugal, Koldo San Julian, Joseba Sarrionandia, «Trikuharri», «Txillardegia», Jon Urrujolegi, «Xinaberri».

Marraskilariak: Antton Olariaga, Joxemi, Julio; Zut.

Argazkilariak: Luis Otaegi, Arturo, Txema Ormazabal.

Administrazioa: Iñaki Ugarteburu, Pepi Zabaleta, Joxe Mari Ostolaza.

D.L.: 80-1963

Helbidea: ARGIA. Virgen del Carmen, z.g. Ramonenea etxea, behe. DONOSTIA-12.

Telefona: (943) 28 33 99

GRAFICAS SEMI - Piz. Lasale, 3 - S. S.

HARPIDE SARIA

Hego Euskal Herria	
Estatu Espainola	3.000 pta.
Ipar Euskal Herria	
Beste atzerriak	4.200 pta.
Airez	6.480 pta.
Ale bakarra	90 pta.

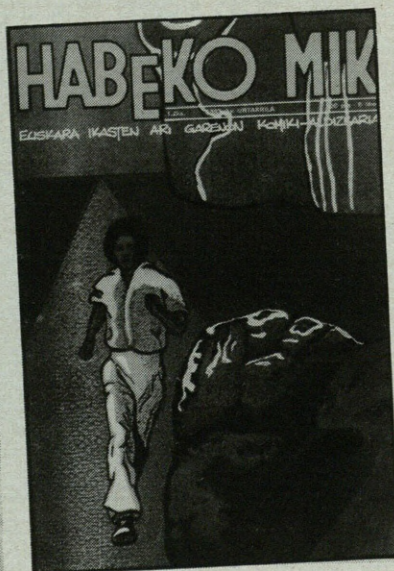
ASTE GIROA

IMANOL URBIETA. XI-XUPIKA 2. Gipuzkoako ikastolen elkarteak. 750 pta. 155 orri.

Musikaren garapena ez ziguten txikitan behar bezala lantzen erakutsi, eta halakoak atera gara horretan, lotsatiak dantzarako, erritmugabeak eta gogorrrak. Gaur egun ez, musika erruz lantzen dute gure ikastoletako haurrek, eta bidenabar horretarako dugu sortuberria den Xixupika 2 hau.

Entzun zein izenburu atseginak: 1) Erritmu hezkuntza: ipuinez lantzen, hizkuntzaren entzumena lantzen. 2) Ahots hezkuntza: Bihotzaren erritmoa, errelaxamendua eta erritmika. Gorputz atalen nireganatzea: hankak eskuak eta hatzamarrrak. Gorputz atalen elkarlotura nireganatzea. 3. gaia: entzumen hezkuntza: ipuin bidez. 4. gaia: Musika tresnen hezkuntza: Tresna hezkuntza, ni neu neronika, fonomatopeika eta fonogrina. Eta gai bakoitzari bere abestiak dagozkio. Martxa honetan laister ditugu gure artean euskal musikolari bikainak.

HABEKO MIK. Komikia. 1983.eko urtarrila. I. zenbakia. 100 pta.

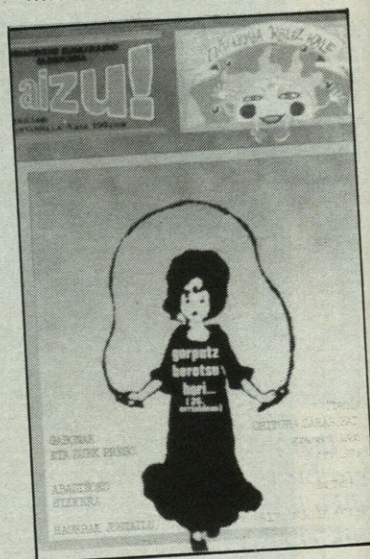
Zorioneko Mik kalean. Eta guk ez genuen 0. zenbakia harrapatu, eta noski ez zen gure horrietara iritsi, baina hankasartzez.

I. zenbakia bai, eskuratu eta gainera gozatu egin dugu. Erdarazko komikia horiek euskaraz izatea ez bait da ahuntzaren gauerdiko ezula. Halere, Haben dagoen materialearekin gauza hoberik egin litekeela entzun dugu kaletik, erdarazkoen maila adinekoa behintzat. Honetan saiatu-ko direlakoan.

JOSEP VALLVERDU. MARTA ETA MIKEL. Herensuge gorria. 2. Argos Vergara. 180 pta. 24 orri.

Maitasunak adinik ez duela entzuteaz askietsiak gara, eta horrelako zerbait gertatzen da ipuin honetan. Egunero Marta eta Mikel elkarrekin doaz ikastolara eta bien bihotzak maitasunak dauzka loturik. Halere egun batez gurasoek egoera hau haustea lortzen dute, bakoitzaren bizitza zeharo urratuz. Itzulpena Josu Landarena da eta marrazkiak Eulalia Sariolarenak.

AIZU 8. URTARRILA 83. 100 pta.

Berriro ere Bizkaitar gazte ausarta hauek beren alea jarri nahiez, eta dagoneko 8. dute. Eta besterik gabe aste honetan agertutako gaiak aurkeztu egingo dizkizuegu: Italia: ohitura zahar bat, Gramsci, Negri e.a. Gaztainaren apologia lotsagarri eta partidista, etxerako ideiak. Herriko hizkera sailean Abadiñori tokatu zaio gaurkoan, haurren jostailuetako gezurrrak. Beste alde batetik «antzerkia kalez kale» deritzan artikulua ipuinak kontatzeko ideia batekin

batera. Galeseko hizkuntza berezia, gabonak eta presoak eta hilebete honetako gairik heroena eta atsegin-garriena. «gorputz herotsu hori» deritzana, sexualitaterako argibidetza Cruces auzoan daramaten profesionale batzuekiko elkarriketa. Bestalde ere haserriaren bila, euskera normalizatua, Garaikoetxeari egingdako salaketa batzu, tituluaren gora-beherak, telebista, liburu aurkezpena. Durangoko azoketako editoreei galdezka, euskara eta gazteria, olerkiak eta jostagarriak. Ah, Aizu-k 5 duro garestia gotu behar omen.

MICHAEL FOREMAN. PANDA-REN BIDAIA. Benjamin bilduma. ev. 40 hosto, 190 pta.

Aspaldi batez, Benjamin bildumako liburu guztiak gure behean eralkiko genituela agindu genizuen, eta pixkanaka pixkanaka hara honekin II ipuineko saila nola bukatzen den, bat bera ere ahanzi gabe.

Azken honi gagozkiola, pertsonaia panda hartz atsegin bat da, eta beltzuria ala zuribeltza ote deneko jakinminak munduan zehar daraman here nortasunaren atzetik. Toki asko eta lagun asko ezagutzeko aukera du, baina lortutakoa ez da herak hasera batez uste bezain ona, halere soinuak jotzen ikasten du gero here «baska»rekin bildu eta turuta jotzeko.

MYSTAGINTZA ZAHARRA

FEDERICO KRUTWIG SAGREDO
BELATZEN BARATZA SAILA

FEDERICO KRUTWIG SAGREDO. MYSTAGINTZA ZAHARRA. Belatzen baratza saila 6. Luis Haranburu editor. 650 pta, 210 orri.

Krutwig jakintsuaren 6. elaberria dakargu gure orrietara. Eta egia esan, ez dakigu zeri heldu, hau da, liburuak orain arteko Belatzen baratza saileko beste liburu guztien antza handia du, bidaia, elkarriketetan oinarritutako kontaerak (zenbait aldiz behintzat), kulturazko gaien zama nabaria liburuan barna e.a.

Orain arteko here elaberrien antzekoa. Belatzen baratza sailaren homogeneitatea nabarmenduz.

FILOSOFIA LEXIKOA

UZEL

UZEL. FILOSOFIA. LEXIKOA. Elkar. 1000 pta. 335 orri.

Hara hemen UZEL-ek zein irizpidez egin duen bere lana: «Orain arte egingdako lan hori ezagutu eta jasotzea izan da gure lehen lana, ahal den neurrian zegoenari segida eman eta osatu». Beraz iturri garbitatik datorren ura dugu UZEL-ko filosofoek eskainitakoa, eta talde lanean egina gainera.

Baina ez da behin betirako hiztegia, garaian garaiko beharrak estali asmoz egingdakoa baizik, filosofia euskaraz ematen diren tokiak ugalduz omen doaz, eta horri bide batzu luzatu behar lanean irau dezaten. Horregatik gaurko zuloak estaltzera datorren arren, hiztegi mardulago baten aitzindari hutsa da, gerorako asmorik gabe. Euskara-erdarak, espainiera-euskara, frantsesa-euskara dira here zatiak.

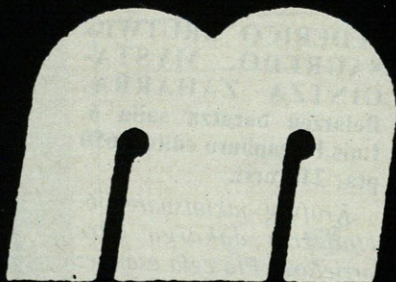
AUZMENDI

JAZTEKO MILA AUKERA, BAINA AUZMENDI!
BAKARRA DUGU.

SASTRE VERGARA, I DONOSTINKO ESTILOA

kirolzaleen zerbitzutan

miner

donostia

271050 eta 270447

Hegoatarrak zazpitik lau (3) garela

Ba al zenekien Ipar Euskal Herrian udal hauteskundeak martxo honen 6an direnik? Egingo nuke ezetz. Iparraldeko gure anaiak, gora Euskadi batua, hura da eskura daikagun paradisu ttiki bat... eta hango politikaren bideak nondik dabiltzan arrastorik ere ez.

Hegoaldean herri eta arazo franko badugula ezin ukatuko dugu. Baina Iparraldeko udal hauteskundeek eta horien ondorioz hango politikagintzak jasan litzazkeen aldaketek, Bilboko udaletxean gertatzen den istilu batek haina arreta merezi liguke behintzat. Horien herri ematen saiatuko gara gure indar ahulen neurrian. Akats batzuk gora behera, «frantsesak» nola dabiltzan «espainolek» ere jakin dezaten.

MARTXOAREN 6-AN UDAL HAUTESKUNDEAK IPARRALDEAN

IPARRA ETA HEGOA, BI HAUTESKUNDE SISTEMA

Ezertan sartu baino lehen, **kontseiler**, zinegotzi edo kontzejalak hautatzeko Frantziako estatuan den sistema ezagutu behar dugu, Espainiako estatukoagandik aski berezia bait da. Bi hauteskunde sistema ezberdinen arauera emango dute beren botoa Iparraldekoek. **3.500** biztanletatik beherakoek zerrenda **irekiak** erabiltzen dituzte: zerrenda bat hartu eta horko nahi duzun izena boligrafo batez borra dezakezu, nahi baduzu ondoan beste zerrenda bateko izen bat, edo berdin bakarka aurkezten den bat, idatziaz. Botorik gehiena dituzten kandidatuak dira irabazle. Kandidatura bat aurkezteko, bestalde, herri txikietan ez dago zerrenda oso bat presentatu beharrik.

Beste gauza bat da 3.500 biztanletatik gorako herrietan. Horietan kandidatura batek zerrenda oso bat aurkeztu behar du, Hegoaldean ere gertatzen den bezala, baina eskrutinioa egiteko sistema berezia dute, **erdi proportzionala** deitzen dena. Hau da: gehiengoa lortzen dutenei Udaletxeko eserlekuen erdiak ematen zaizkie zuzenean, eta geratzen diren beste erdiak sistema proportzional batean banatzen dira, baina hor ere berriz sartzen dira maioritarioak. Gehiengoa lortzen duenak abantaila handia du beraz.

Auzapez edo alkatea gehiengoak ematen du. Baina lehenengo bueltan irabazi dutenek %50eko gehiengoa lortu ez badute, **bigarren itzuli** bat egiten da. Eta jakina, sartzekotan %10 baino boto gehiago atera behar duzu, bestela jai daukazu.

Herri ttikietan zerrenda zabalak bozkatzen dira. Haundietan, sistema erdiproportzionala erabiltzen da: postuen erdiak irabaztunari ematen zaizkio, eta beste erdiak denen artean proporzioan banatzen.

BARNE ALDEA ETA ITSAS HEGIA

Adierazi dugunaren arauera, bi konportamendu arras diferente ematen dira Ipar Euskal Herriaren barne eta kosta aldean. Barnealdean ia herri guztiak oso ttipiak direlarik eta itsas hegian haundiagoak, gorago aipatu ditugun bi sistema ezberdin horiek erabiltzen dira.

Barnealdean beraz, zerrenda zabalaren sistema erabiltzen bait da, hauteskundeek politik kutsu guttiago erakusten dute, axaletik behintzat. Jendeak herrixketan ezagutzen dituen gizon eta emakumeei ematen die beren boza. Eta hemen sartzen gara **notableen** jokoa. Hauteskundeetan bi edo gehiago zerrenda aurkezten direlarik, borroka ez da ideia edo proiektuen artekoa, gizakien artekoa baizik.

Baina apolitizismoa politika baten zerbitzuan dago, eskuinaren interesa bait da despolitizazioa. «**Nik ez dut politikarik egiten**» da herri koskorretan gehien entzuten den leloa, ondoren eskuineko politika egiteko. Notabilisten kideek batzuk ezkerretik eta

besteek, gehienek, eskuinetik jotzen badute ere.

Horren ondorioz, barnealdean, hau da, **Zuberoa, Baxenafarroa eta Lapurdiko barnealdeko** herrietan, eskubia da nagusi. Beren arteko berezitasunekin, jakina: Zubero aldeak ezker ospe haundiagoa du, hospea gehiago egia esan izana baino, kanto hauteskundeon ondoren Allande Sokarrosek ederki aski adierazten zигun legez. Zuberoan eta Baxenafarroan, bestalde, herrien sindikatuen lurrak oso garrantzizkoak dira: lur horiek herri guztienak dira (Sindycat de Cize, Syndicat de la Soule, ...) eta ez herri bakoitzak bere zatia.

Itsas aldean herriak haundiagoak direlarik, berriz, alderdien arteko borroka agerian azaltzen da, eta ezker horietan indar haundiago bat du, eskuinarekin parekatuz. Frantziako lehendakari zarako hauteskundeetan sortu den «Mitterrand fenomenoak», hala ere, ezker aldera makurtu du balantza.

HERRITARKI: AHAL DENA BILTZERA

Hauteskundeotan leku batzuk es-

kuratzeko posibilitaterik sendoenak «**Herritarki**» mugimenduari ikusten zaizkio. **Patxi Nobliak** esaten zigunez, une honetan horien inguruko kontseilariak 25 badira, martxoaren 3an 100 izatera heltzeko helburua dute.

Oinarrizko bi asmoren inguruan ateratzen dira hauteskundeotan Herri Herritarkikoak: Ipar Euskal Herria **artikulatzea**, hiru probintziak elkartu, departamendu bat sortu (probintzia bat: hegoaldeko zenbat abertzale ez da konturatu oraindik ere Euskal Herria Biarnoarekin batera probintzia haundiago batean sarturik dagoela!...) eta Ipar eta Hegoaren arteko **harremanak** sendotzea.

Idea hauek irakurri, eta **Enbata** aldizkariako editorialak eta beste ikusirik, berehala hartuko die irakurleak usain zehatz bat: «**Izan**» taldearena. Garai batean Frantziako Gobernuak «Enbata» talde politikoa desegin zutenean (ondoren berriro hasi zen Enbata aldizkaria argitaratzen, baina jadanik ez zen esistitzen izen horretako politik mugimendurik), geroztik «Izan» mugimendua antolatuta zuten, bere partaide batzuk aspaldian ziren eta berriak beste zenbait.

Izan-en jokabidea, hala baina, ez da alderdi klasiko batena izan, botea hartzea alegia: agintearen egituretan bere **jendea sartzen** saiatzea baizik. Egitura guztietan: ekonomiaren arloan «**Herrikoa**» sortu dute, enpresa berriak bultzatzeko; Alderdi Sozialistarekin negoziatzeko «**Hitza Hitz**», Mitterrandi bere promesak gogora eratzeko. Eta udaletan ahalik eta indar haundiena eskuratzeko «**Herritarki**».

Baina beti ere Izan atzetik dabil, hasieran egin zituzten deklarazioei jarraikiz, publikoan ez zirela agertuko alegia.

ABERTZALEAK ETA SOZIALISTA FRANTSESAK ELKARREREKIN

Herritarkikoek hauteskunde hauei ematen dieten garrantzia Enbatako editorial batean, urriaren 21-ekoan, erakusten digute. Alegia, Iparraldean bizi den «saltsa» guzti hori abertzaleek mugitua dela, baina politikan ongi erantzuterik lortu gabe. «**Estatuaren eskolari gurea kontrajarri, kultura elitista bati gure artistak, gure elkarteak, gure kantariak, gure dantzariak, gure liburudendak, ... pobretzeari enpresa pribatu nahiz kooperatiben sortzea, oinarri herrikoien gainean eraikitako inbertsio hondoak, ... Baina esfortzu izugarri honek, militantismo**

Barnealdean zerrenda zabalak hautatzen dira, eta apolitizismo itxuraz agintzen duten notableek indar haundia dute, eskuinak beraz. Kostaldean alderdien jokuak indar haundiagoa du, eta ezkerak ere bai.

lan beharrezko batek egiten duena, bere mugak eta anitzetan bere antido-toa aginte lokalean aurkitzen ditu, atzerriar gertatzen bait zaio etsai ez denean».

Hori lortzearen, beren taldea oinarri zabal batzuen gainean eraiki dute, abertzale munduko «moderatuek» eta «posibilistek» onar dezaketena, eta baita Alderdi Sozialista frantseseko askok ere.

Bainan, hala ere, bakarrik presentatzen dira Herritarkikoak, beren programa defendatuz; tartean PSU-ko zenbait partaide ere badute, programa hori onartu dutenak. Baionako udaletxean sartzeari garrantzia haundia ematen zaio, eta Herritarki ezagunena egin duena «**Bayonne Capitale**» programa da. Ipar Euskal Herriaren hiriburu izatearen papera hartu behar duela, alor guztietan bere funtzio hori sendotuz. Programa hori xehetasunez beterik da. Kultur arloan, udal presupostuaren %1 ematea proposatzen da, kale izenak etabar euskaraz eta frantsesez ipintzea,... Komunikabideetan, euskal kulturaren estatutuaren proposamenak bultzatzea, komunikabideei Zuberora ere harrapa dezatela eskatzea,... Herri eta herriarteko administralgo eta egiturak demokratizatu eta sendotzea, euskal departamendua bultzatuz,... Turismoa razionalizatzea, enpleguak ugaritzeko balio dezan. Euskal Herriko zazpi herrialdeetako aukeratuen biltzarra promozionatzea. Eta ekonomia sendotzeko neurriak, azpiegitura azkartuz, bide mailan batez ere, industri egitura zabalduz, eta lanpostuak hedatzeko indar eginaz.

Guizti hori Baionaren kasuan aplikatzen da. Eta antzeko orientabidean lortzen saiatu dira Herritarkikoak PSrekin elkartzen saiatu direnean. Beti ere kontseilariak ateratzeko asmotan. Horri jarraituz, Alderdi sozialistarekin batera aurkeztzen da Herritarki Hendaia, Lohitzune, Miarritze, Kanbo, eta Maulen. Sozialistak PCrekin presentatzen ez direnetan. «**Komunistak abertzaleen kontra askoz gogorrago ateratzen zaizkigu**», aitortu digu Patxi Nobliak, «eta horiekin ez dugu deusik egiten ahal».

na, menderatzea da. Ikastolaren aldeko laguntzak eta beste ez bait dira sekula lortuko bestela».

HERRI TALDEAK: NAHASTURIK, BEHERAKA?

Ez dira ordea Herritarkikoak sozialista frantsesekin elkartu diren ba-

«Herritarki» aztertzerakoan, «Izan» taldearen eragina berehala nabari da. Beren helburua? Agintearen egituretan, ahalik eta gehienetan, beren abertzale jendea sartzea. Hola sortu dira «Herrikoa», «Hitza-Hitz»... eta orain «Herritarki».

Dirudienez, Sozialistek ere interesatzen zaie zenbait herritan Herritarkirekin elkartzea. Miarritzen, adibidez, **Bernard Mairie** eskuindarra (RDRkoa) izorratu nahi luke **Destradek**. Lehen deputatu zen Mairie-ri Destradek kendu zion lekua, eta **auzapezgo** edo alkatetza ere kendu nahi lioke orain.

PSkoek bere hitza nola jaten duten ikusirik (Seaskarekin eta euskal departamenduekin zer pasa den ikusi besterik ez dago) horietan nola konfiantzarik eduki dezaketen galdetu diegu. «**Ez da konfidantza edukitzea. Baina garrantzizkoena etsaia, eskui-**

karra. **Herri Talderen** batekoak ere politika hori hartua dute, Lapurdiko **Hiriburukoak** (St Pierre d'Irube) zehazki. Egia esan, Herri Taldeak bakarka presentatzen diren herri bakarra, guk dakigula, Baigorri da. Beste lekuetan PSrekin joango dira, aipatu dugun herrian bezala. Hori egiteko arrazoina zera litzateke: gauza bat direla hauteskunde nagusiak eta beste bat, oso ezberdina, udal mailakoak; hauetan pertsonak jokatzen dutela alegia, eta herri batzuetan pentsa ere ez daitekeen zenbait akordio posible dela besteetan.

Prensa aurreko bere aurkezpena

joan den urteko urtarrilean egin bazuten ere, Herri Taldeen mugimendua lehenagotik zetorren, preso zegoen xan en aldeko taldetik. Joan den urtarrilean, hala ere, talde hauek konta zitezkeen: **Miarritze, Hiriburu, Lohitzune, Baigorri, Donapalun, Garazi, Kanbo** eta **Zuberoakoak**. Garai horretan, EHAS desegin zelarik gainera, bazirudien Herri Taldeak zirela Iparraldeko mugimendu abertzalerik sendoena.

Orain aldiz, askoz ere apalago dabilela ematen du. Estrategia garbi baten falta salatu digu «**Laguntza**» politika taldean dabilen militante batek. «HTek ez dute lortu ezker abertzalean mugimendu rupturista bat izatea. Horregatik eragin haundia izan du Mitterrand etortzeak: PSak jakin du bide batzuk zabaltzen, zenbait arazo konpontzeko. Orain konturatzen ahal zara zenbait jende lehen agertzen zuen rupturista independentziazaile kutsu hori ongi oinarritua ez zegoela, errepresioaren inguruan mugitzen zela. Jakina, Izanentzat lana erreza goa da, gizartea aldatzeko helbururik ez duelako. Iraultzaileek zailagoa daukate, eguneroko arazoei aurpegi ematerakoan».

EHASek egin zituen hutsegite berdinak egitea ere egozten zaie Herri Taldeei. Dena dela, gauza bat dago argi: duela urtebeteko indar hura ez dutela erakusten. Zuberoako HTa desegin zen, etabr. «**Mito hautsi bat da**» esatera, norbaitek adierazi digun bezala, ez ginateke ausartuko. Baina hauteskundeon aurrean azaltzen ari diren jokabide ezberdinek-eta nola baiteko krisi bat erakutsi nahi dute.

LAGUNTZA: KRITIKAREN AHOTSA

Hor dabilten militanteek berek ai-

Herri Taldeak dira azken denboraldian mugimendu abertzale ezkertiarrik sendoena. Badirudi ordea krisian nahiko murgildurik ote dabilen.

Kultur, ekonomia, komunikabide eta abarretan abertzaleek daramaten dinamika sendoari, agintean sartzeak eman lezakeen babesa lortu nahi dute Herritarkikoei, horretarako sozialistekin elkartu behar badute ere.

Akizen (Dax), atrako bat egiten harrrapatu zutenean, horren defentsari ekin zion, baina egitura antierrepresibo bat antolatzeko asmotan.

Iparraldeko ezker abertzalearen barnean debate bat sortzen ere saiatu dira **Katzaka** aldizkariarekin. Gora go aipatu militante horrek aitortzen zuen bezala, ordea, «errepresioaren inguruan sortu ginen, eta hortik ateratzerik ez dugu lortu».

Nolabait grafikoago adierazteko, Baionan, hau da inguru urbano batean sorturiko taldexka bat da, bu-

tzaleak erakusten duen estrategia falta dela medio. Bi puntu, dena den, argi dituzte. Izan taldearengandiko urruntzea: zergatik? bere erreformismoan, abertzaleen erreibindikazioak banaka hartzen dituztelako PSrekin berehala negoziatzeko, eta horrela Xabierren defentsa, adibidez, ezin dute asko bultzatu, erreformista baten zatitza atrako iraultzaile bat defenda ezinezkoa bait da.

Bestetik berriz, PSrekin elkartzea ez du inola ere onartzen Laguntzak. Beren ustez, helburu konkretu ba-

tzuetara iristean aldi berean abertzaleen nortasuna itoko litzatekeelako.

SEASKAREN ONDOREN ELB

Ipar Euskal Herriko indarrak, hauteskunde hauen aurrean elkartzeko gai izan ez direnak, Seaskak ikas-tolen munduan eraman duen burrukak elkartu ditu, denak. Ezin antolaketak politiko oso sakonik burutu, behar bada, baina Seaskaren aldeko manifestaldietan 4-5.000 lagun.

Orain berriz beste datu bat etorri da abertzale mugimenduak aurrera egiteko posibilitateak badituela erakustera. Oraintsu nekazarien artean egin diren hauteskunde sindikaletan,

rrukak zehatzago egiteko egiturak sortu asmoz dabilena. Auzo elkar-teak, erakunde antierrepresibo bat, euskararen normalizapenaren inguruko mugimendu bat,...

Hauteskunde hauen aurrean auekera zehatzik ez dute prestatu, azterketa bat baizik. Laguntzak egiten duen azterketaren arauera, ezker abertzalearentzat jasan beharrezko gaitz bat dira hauteskunde hauek, ezker aber-

tortzen dute minoritarioak direla. Talde honen sorrera 1981eko martxoan bilatu behar dugu. Bonba bat jartzen ari zirela, eskuetan lehertu eta hil ziren **Txomin Olhagarai** eta **Ramuntxo Arruiz**. Horren ondoren askatu zen errepresioan **Hordago** talde harmatuko militanteak erori ziren, eta horien alde saiatu zen Laguntza, Mitterrandek amnistia eman zuen arte. Geroztik, **Xabier Manterola**,

duela hilabete parre bat sortu berri den Euskadiko Laborarien Batasunak Iparraldean batz bestea %30 bat lortu du. Es da lorpen makala! Areago: Atharratzeko kantonamenduan %60raino heldu da. Horri Arbelbideren-eta FSP taldeak lortutako %10 erantsi beharko litzaioke gainera.

Hor ikusten da agian Barne aldean lan egiteko posibilitate bakarra marjinaltasun kutsua alde batera utzi eta laborari, kultur,... mailetan lan egitea dela. «Ez gaituk aurkeztu», esplikatu digu ELBko militante batek, «abertzale gisa, baina Euskal Herrian bakarrik egiten dugula lana mundu guztiak daki, eta Frantziako Estatuko radikalak gara. Sud-Ouest egunkarian zerrendan «Les Basques» izenez jarri gaituzte, estatu mailan beste batzuekin federaturik joan garen arren. Ezin dugu politika zehatza egin sindikatuan, baina saiaturiko gara %30 hori gu-

Barnealdeak, ordea, oso pisu ttikia du Iparraldeko biztanlegoaren barnean, eta gero eta ttikiagoa gainera. Kostaldean ere arazo konkretuei heldu behar, fruiturik lortzekotan.

EGUN GUTXI BARRU IKUSIKO

Aldaketarik ezagutuko du Ipar Euskal Herriak heldu den martxotik aurrera. Kontseilari ateratzen direnak, Herritarkiren helburuak bete-

inpaspe honetatik ateratzeko zerbait asmatu beharko du. Eta hor ere aldatetik espero daiteke epe labur samar batera. Batez ere ELBk ezagutu duen arrakasta (inork espero ote zuen hainbestearainokorik?) zenbait bide berriren eragingarri gertatzen bada.

Martxoaren 6ak aurrera begira argi pittin bat ekarriko al du?

Ez da erreza hegoaldeko baten-

Laguntza taldea bi helbururekin sortu zen: errepresioaren aurkako egitura bat sortu, eta ezker abertzalearen barnean debate argigarri bat eragin. Beren ustez, udal hauteskundeok kalte egingen diote ezker abertzaleari; eta sozialistekin joatea ez dute amestitzen.

reganatzen. Ikusiko duzu, bestalde, Iparretarrek beste atentaturen bat egiten badute polizia noren etxeetara joango den. ELBko zuzendariak izan-godute bixita».

tzen badira eta beste arloetako dinamika agertzen badute, erakunde barenko jokabide bat eragingo dute, bide zehatz bat sendotuz.

Ez abertzale radikalak bestaldetik,

tzat Iparraldeko panorama politikoa ongi enteratzea. Gu baino indar haundiago komunikabideetan ia esistitu ere egiten ez delarik, astero egin ezin duzun eskurtsiotatik eta horko prentsan askotan erdi ez-kutuan datozenetatik hartu bait dituzu sintomak.

Lerro hauek, beraz, zailtasun guztien menpean idatziak daude beraz, edozein zuzenketaren zain, eta sor litekeen debatearen irrikaz.

Pello Z.

ELB sindikatu berriak %30 boto lortu ditu Iparraldean, eta Atharratzeko kantonamenduan %60. Abertzale mugimenduaren etorkizuna lan zehatzei lotua.

BATUA BAI, EUSKALKIAK ERE BAI!

Euskal Herri honetan, batuari eta euskalkiei buruz ihardutea alor politizatu batean sartzea da. Eta politizatu diot, ez politiko, ez bait dira berdinak. neretzat behintzat. Gorabehera politikoetan euskara nahitaezko elementu bat den neurrian, euskararen arazoak eduki politikoa du betidanik Euskadin, eta arrazoia dago esateko inor ez dela «apolitiko» hemen.

«Politizatu» hitza, aldiz, beste era batean ulertzen dut, alegia: arazo konkretu batez —euskararena, nuklearrena, emakumeena...— beste auzi zabalagoi lotuz eta menperatuz, «politika nagusia» aurreratzeko baliatzea.

Politizazioa taktika bat da. Ikuspegi orokor batean harturik, politizazioa dudarik gabe ona, probetxagarria, edo beharrezkoa izan daiteke.

Ona zertarako, ordea? Politikaren aldetik, adibidez, euskara batua politizatzeak agian oso ona dirudi. Baina euskararen aldetik ona ala txarra den, probetxagarria ala kaltegarria, beste kontu bat da.

Tartean bi interes daudenez gero —«politikarena» eta euskararena— badaude bi ikuspuntu, eta biak errespetagarriak. Ugari eztabaidatzen eta idazten da politikaren ikuspuntutik. Lerro hauetan, euskararenetik ariko naiz.

Orrialde honetan orain dela gutxi agertutako artikulu baten izenburuak bi puntu aipatzen ditu: euskalkiak konserbatzearena eta batuaz egitearena. Eta kasualitatez (edo ez), gaur egungo joko politikoan, Gorka Palaciosen artikulu haren aurkako beste

artikulu batek oso lasai izenburu berbera har zezakeen: «Euskalkiak konserbatzen eta batuaz egiten», alegia: jakina, bi artikuluok edukinez erabat desberdinak ziratekeela suposa dezakegu.

Honek zera erakusten du: direlako bi jarrerok onartzen dutela, maila teoriko eta inkonkretuak gutienez, euskara baten beharrezkoa; eta ordu berean, batak eta besteak, printzipioz bederen, euskalkiak ere defenditzeko prest omen daudela. Hori batetik; bestetik, egoera baloratzeko kanpoko azala eta barneko mamia bereizi beharrak direla.

Politizazioak polarizaziora bultzatzen du. Beraz, esandako bi jarrerak bi talde politikori baldin badagozkie, talde batekoek, praktikan, puntuotako bat baztertu ohi dute, hots, batuarena; eta beste batek beste batzertu ohi dute, euskalkiena alegia. Bistan dago politizazio fenomenoak jokaera hau behar duela, aurkakotasun garbi eta sistematiko batera iritsi ahal izateko. Politikoki, batua eta euskalkiak ezkerre eta eskuina legetxe elkarren kontra jarri egin dira. Politikoki, inor orain ezin da, ordu berean, batuzale eta euskalkizale izan, zenbait lagun samurtu gabe. Politika honek eragindako dinamikan, denok edo «batuaren etsaiak» gara, edo «euskalkien zapaltzaileak».

Euskararako, interes politikoek ezarritako polarizazio hau aldrebeskeria da, izugarritzko aldrebeskeria. Berez, (1) euskalkiak eta euskara batua ez doaz elkarren kontra; elkarren ondoan bakean iraun dezakete. Gainera, (2) euskarak biak, bai euskal-

kiak, bai euskara batua, behar ditu abagadune honetan bizirik iraun dezan.

Ez naiz saiaturko tesi honen lehen baiezipena defenditzen lerro hauetan. Beste baterako uzten dut. Bigarren baiezipenari gatozkiola, badut susmoa orrialde hauek irakurtzen dituztenek oro har ezagutzen dituztela batuaren aldeko arrazoiak; horregatik aipatu gabe utz ditzaket. Beraz, laburtzekotan, eta euskalkiak zergatik diren beharrezkoak irakurleok beharbada ez dakitelakoan, politikoki debekatua edo tabu den gai honetaz bakarrik aritzera ausartuko naiz:

1. Munduko hizkuntza batzuek mintzatu bakarrik egiten dira; besteak, mintzatu eta idatzi. Normalean, dudarik gabe, idazten diren hizkuntzek indar handiagoa dute idazten ez direnek baino. Baina, aspaldidanik dakigunez, edozein hizkuntza, bizirik irauteko, mintzatu egin behar da. Mintzatzen ez den bezain laster, hizkuntza hila da. Berbeta, hizketa, solasa: hauxe da hizkuntza bizi baten bihotza.

2. Mundu osoan, edozein hizkuntza biziren kasuan, tesi hau onartzen da: hizkuntza baten eredia, hizkuntza hura ama-hizkuntza bezala dutenengan aurkitzen dela beti. Definizioz, bada, egiazko euskaldunak diti-tikakoak dira; eta objetiboki, euskararen eredia «euskaldun zaharren» baitan dago.

3. «Euskaldun berrien» fenomeno faktore indartzaile bat da euskararentzat, euskaldunen kopuru totala eta pizu soziala haren bidez igaten diren neurrian. Euskaldun berriaren le-

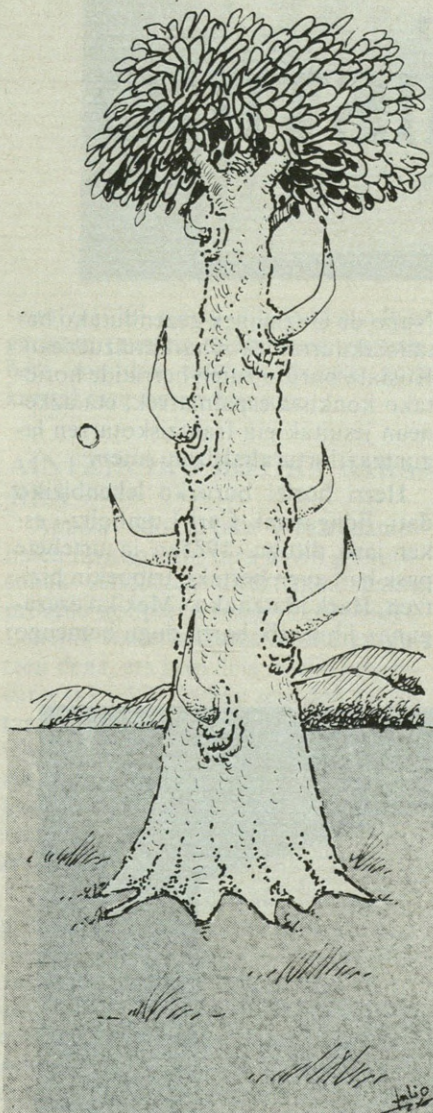
hen helburua, hizkuntz ikasle bezala, komunitate linguistiko batean integratzekoa da. Kontrasentidurik ez sortzeko, euskaldun zaharrak oinarritzat hartu beharko dira komunitate hau definitzeko.

4. Halaber, euskaldun haurren lehen egiteko linguistikoa, beren gurasoengandik datorkien mintzaira bereganatzea da; hau ondoren egiten den ororen funtsa izango bait da. Beraz, etxeko mintzaira konprenitzen eta erabiltzen umeez inolako zailtasunik baldin badute, eskolak, lehenbaitlehen, zailtasun hori gainditzen eta mintzaira hura ongi finkatzen lagundu beharko lieke. Euskaldun berriena bezala, haur txikiak eginkizuna ere komunitate linguistikoa integratzea da.

5. Batzuetan, batua «euskara normala» balitz bezala, eta euskalkiak «euskara anormalak» balira bezala, hitz egiten da. Egia alderantzizkoa da. Kontzeptu hura ez da berria, gainerako herrietan ere aurkitu eta aurkitzen bait da. Hala ere, gaur egungo ezaguerak, eta ez atzo goizekoak bakarrik, argi eta garbi seinalatzen digu joera hura atzerakoia eta antizientifikoa dela. Hizkuntza normala, berez hazten eta eboluzionatzen dena da, eta izango da beti; hizkuntza normala, etxean txikitatik ikasitakoa da; hizkuntza normala, komunitate batek eguneroko mintzatzen duena da.

6. Dirudienez asko erabiltzen den beste kontzeptu oker batek, euskaldun berriak euskara batuarekin, eta euskaldun zaharrak euskalkiekin, koerlazioatuko lituzke. Egoera hau sortuko balitz, euskaldun berriak aparteko komunitate edo elite batean eraikiko lituzke, gainerako euskaldunengandik berezirik, haiek hauengana asimilatu ordez. Bestalde, honek, bostgarren puntuan azalduko ideiarekin batuz gero, ondorio absurdo honetara eramango gintuzke: euskaldun berrien euskara euskara normala delakoa, eta euskaldun zaharrena, berriz, anormala! Bide honetatik, gero eta okerrago gabilta.

7. Zer da euskara batuaren zeregin, hain zuzen? Euskalkiak pertsona

batzuentzat bakarrik baldin balira, eta batua beste zenbait pertsonarentzat, euskara batua sortzeaz hizkuntz komunitate berri bat asmatu baizik ez zatekeen egin. Ez, batua ez da horretarako, ez eta klase dialekto huts bat izateko ere. Noiz erabiliko da batua, orduan, eta noiz euskalkiak? Biek elkarren ondoan eta bakean iraungo badute, funtzio berezi batzuek dagozkio bakoitzari. Arazo hau konpontzeko, bada, noizbait eta nolabait finkatu beharko dira bakoitzaren funtzioak.

8. Funtzio hauen artean, batzuek «goikoak» dei genitzake, eta besteak «behekoak». «Beheko» funtzioen sai-

lean eguneroko euskara mintzatua sartuko da gehien bat. «Goiko» funtzioak, berriz, erabilera kontzienteagoak izaten dira, hizkuntza idatzia batez ere aurkitzen bait dugu sail honetan. Honenbestez, ohartu behar da «behekoak» deituriko funtzioak, hizkuntza baten funtzio oinarritzakoak eta karakteristikoak direla, hain zuzen; «goiko» funtzioak ez dira linguistikoki hain funtsezkoak.

9. Euskararen kasuan, bada, batua «goiko» funtzioetarako dugu —esate baterako, ARGIAN artikuluak idatzeko. Eta euskalkiak «beheko» (hitz honek hemen ez duelarik inolako mesprezu kutsurik ekarri behar!) funtzioetarako —esate baterako, etxean eta lagunaren artean ibiltzeko. Espero dezagun euskaldun zaharrek, etxean eta lagunekin ibili ez ezik, batzuetan ARGIAN idatziko dutela. Halaber, espero dezagun euskaldun berriok, ARGIAN idatzi ez ezik, noizean behin etxean edo lagunekin ibiliko garela! Seigarren puntuan agertutako koerlazioak, beraz, ez du sentidurik.

10. Bi alor ditu euskarak, bada. Oso komeni zaigu gogoratzea, gauza hauetaz dihardugula, alor hauetako batean, «goiko» funtzioenean alegia, tradizionalki erdara izan dela nagusi. Beraz, alor honetan arazoa ez da euskalkiak «gordetzea» ala batua ezartzea, baizik eta erdara gordetzea ala euskara ezartzea. «Goiko» funtzio hauetarako, eta batez ere idatzeko, euskarak, oraintsu arte (eta oraindik ere) oso tradizio eskasa du; bestalde, ageri da gaur egun euskara batua nagusitzen ari dela alor honetan. Hau guztiz logikoa da. Hala ere, euskara mintzatu arruntan, hau da, «beheko» (eta oinarritzako) funtzioetan, badago tradizioa, eta tradizio haren eredu jator bakarra euskaldun zaharrek dakarkigute. Beraz, alfabetak gaitzen denok, hau da, euskara batua ikas eta lant dezagun; baina are garrantzitsuagoa da denok euskaraz mintza gaitzen, eta horretarako, ikas eta lant ditzagun geure inguruko euskalkiak ere.

Alan KING

--aintzinako botika, gaurko droga--

PEYOTEA, DROGA MISTIKO BAT

Mendebaldeko Sierra Madre mendikatean, Jalisco eta Nayarit estatuen artean, bi tribu desberdin bizi dira: huicholeak eta corak. Mexikoko tribu puroenetako bi dira bi tribu horiek eta oso toki menditsuetan bizi dira. Beren tradizioak garbitasunik garbienean gorde egin dituzte, ziur aski zibilizazioak gero eta zokorago bidali dituelako.

Tribu haiekin izandako lehen kontaktatu europarra 1531an izan zen,

Nuño de Guzmanek zuzendutako baitailoak lurraldea zeharkatu zuenean. Kostata burutu zuten herrialde horietako konkista espainiarrek, eta azkenean jesuitak eta frantziskotarren laguntzaz lortu ahal izan zuten.

Herri horiei buruzko lehenbiziko datu fidagarriak Carl Lumholtz-i esker jaso ditugu. 1985an ia urtebete pasa bait zuen bertako tribuekin bizitzten. Hark idatzitako «Mexiko ezezaguna» liburutik hartu dugu hemengo

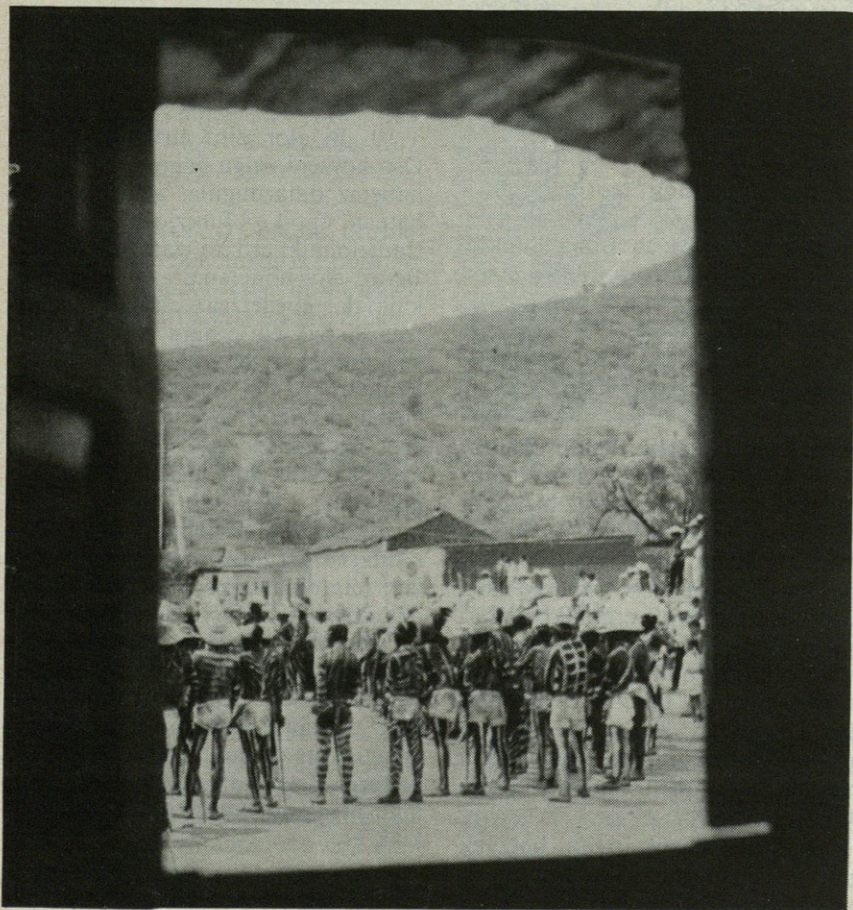
informazio gehiena. Fernando Benítez ikerlariaren liburuekin batera.

Azken ehun urteetan, mestizoak gero eta gehiago ugarituz joan dira eta dagoeneko lurren erdia berengantatu dute bertakoen kalterako, zeren kontu egin behar dugu bai huicholeak bai corak nekazariak direla. Hala eta guztiz ere, lurrak galdu dituzte baina tradizioak eta erlijio-usadioek aintzina bezala iraun dute gaur arte. Izan duten kutsadura bakarra kristautasunetik hartutakoa izan da baina aitortu behar da arrastipia izan dela.

DROGA MIRAKULOSO BAT?

Inditar horien bizi osoa «peyote» izeneko kaktus baten inguruan mugitzen da. Zapore mikatza dauka eta guztiok ezagutzen dugun izen horretaz gain, «jikiuri», izenaz baliatzen dira bertakoak eta zientziarentzat berriaz «*lophophora williamsii*» omen da. Itxuraz izugarri itsusia da eta badiirudi ez duela inongo funtziorik, baina gerora ahalmen «miresgarriak» ditu benetan. Bestalde, oso zaila da lortzen eta dituen efektuen artean hauek azpimarra genitzake: nekea galdu egiten da, eta era berean egarria, gosea eta desio sexuala.

Bertako inditarrentzat droga hori ez da oso fidatzekoa eta haien usadioaren arauera erantsi baino lehen derrigorrezkoa da komunitatearen aurrean bekatu edo hutsegite guztiak aitortzea. Bestela, drogaren eraginez eromena edo heriotzearen arriskua omen dago. Esan behar da bekatu edo hutsegite horiek gehien bat se-

xuari dagozkionak direla, moral aldetik haiek bait dira inditarrentzat garrantziarik duten bakarrak. Ahozko tradizioarekin segituz, honako aluzinogeno hau da haien jainkoekin kontaktua eskain dezakeen gauza bakarra, horretatik aparte ezin daiteke inola ere horrelakorik iritsi.

PEREGRINAZIOA

Nahiz eta erritoetan peyotea erabiltzen duten tribuak askotxo izan, huicholeak dira urtero eta data jakin batzutan peregrinazioak antolatzen dituztenak landare hori jasotzearen. Kontutan izan behar da tribu hori dela garai batetan peyotea hazten den lurralde sakratuan bizi izan zena.

Peyotearen leku sakratu hori handik 500 kilometrotara dago; ia Atlantikoaren aldameneari eta desertuetaz inguratutako herri baten ondoan. Desertu horietako batetan (Viricota edo Wirikuta) aurki daiteke peyotearen tenplu naturala, kaktus sakaratuak hazten den desertua.

Kilometro guzti horiek egiteko bidaia ez da izpi batez ere aldatu azken urteotan: peregrinazio luze horretan beren historia urrunaren detaile guztiak berpizten dituzte eta bertan beste kulturekiko erlazioa nabarmenki antzeman daiteke: arto-jainkoaren jaio-tza, dilubioa, suaren lapurketa eta oreina-jainkoaren ehiza.

Haiei jainkoak, animaliak sarritan, krudelak eta sentsualak dira eta —beren heriotzeaz munduan salbatzen lagundu zuten— obediencia itsua eta sakrifizio ikaragarriak eskatzen dituzte. Erligio-zentruak desertuan dauden leku jakin batzua dira, soil soilik haiek ezagutu ditzaketenak. Inongo konkistak nahiz elizak lortu du peregrinazio horren zentzua aldatzea.

Peregrinazio horren ondorioz, huichol inditar bakoitzak peyotezko 20 kilo ekartzen ditu bueltan. Bueltan abiatu aurretik eguzkitan igartzen uzten dute pisua galdu dezan —hori bai, ahalmenak batere batere galdu gabetik—. Kontsumorako, apurtua eta urarekin nahastua izango da.

Halere, ez pentsa peyote guzti hori heltokiraino ailegatzen denik. Izan ere, bidaian zehar frogak egiten dira jakiteko nortzu izango diren etorkizuneko apaizak, eta frogak horiek peyotearen efektuen eraginpean egiten dira, hau da, tradiziozko istorio zaharrak errebelatzeko ahalmeneari.

Itzultzen direnean izugarritzko festak antolatzen dira, eta bertan ba-

sauntzak hil egiten dira haien odola gezieta ingurtziz. Nahi duen guztiak bere mundua adieraz dezake gezi konsakratu baten bitartez.

AINTZINAKO BOTIKA BAKARRA

Apaiza edo aztiak («maracame» haien hizkuntzan) dira haien gaixotasunak sendatzen dituztenak, baina prozesu konplexu samar baten bidez. Lehenik materializatze bezala ezagutzen dena, eta hori dela medio «maracame»ak jakin dezake zein den gaixotasun hori. Horretarako, aztiak peyotea irensten du eta benetan haren bizi-a arriskutan egon daiteke. Materializatze horretan ikus daiteke zein «maracame» diren onak eta zein txarrak.

Gaixotasunari bukaera emateko, gaixoaren ahotik arto-ale bat edota harri bat ateratzen du eta bertan gaixotasunaren zergatia omen dago adierazita. Sendaketa horrek zenbait egun iraun ditzake eta egun horietan zehar «maracame»a bakar bakarrik entzerratzen da gaixoarekin batera.

Peyotearen erabilkera dela medio, eta tranze teknika berezien laguntzaz ere, azti horiek bisioak, pertsonalitate desdoblaketak eta «bidaia» egin izan dituzte. Azken hauek oso famatuak egin dira Carlos Castaneda antropologaren liburuei esker, beraietan kontatzen bait dira antropologi ikasle bat eta Mexiko Iparraldeko inditar zahar baten arteko erlazioak. Bertan esaten denez, ez da posible bisio horiek ezagutzea droga hori ezagutu gabe, Don Juan pertsonaiak dioen bezalaxe: «Ezin liteke ikus landarearen laguntza gabe».

DANTZA CORATARRAK

Cora inditarrek beste erabilkera

batzua ematen dizkiote peyoteari. Aste Sainduko egunen inguruan, huicholei kopuru handi bat erosten dute, eta jan egiten dute. Hurrengo hiru egunetan zehar —gorputza erabat margoturik—, salto eta korrika egiten dute eta dantzan aritzen dira gelditu gabe, «tortoka» izeneko erritual ikusgarri eta ezkutua alegia.

Dantza honetan gizonezkoek bakarrik har dezakete parte, eta guztiok bildurik borobil handi bat osatzen dute eta akoplaketan itxura egiten dute (larrua jotzen arituko balira bezala); ondoren, banan banan, borobiletik atera erdira eta larrua jotzearen mugimenduak eta keinuak bakarka egiten dituzte, guztiz larrugorritan lurretik ibiltzen diren bitartean.

Hurrengo egunean, bigarrena, dantzariak marra txuriak kentzen dituzte beren gorputzetatik errekan bainatuz: haiek diotenez nortasuna ezabatzeo margotzen omen dute gorputza marra txuriz —eskeleto bizidunen itxura hartuz bestalde—. Egia esan, peyotez beteriko izate agresibo horrek ez du urrutitik ere itxurarik duela egun batzutako inditar apal eta gogogabearekin. Geroago, beren moztorra osatuko dute zurezko ezpata handiekin eta animalien maskara ikaragarriekin. Hirugarren goiza da honez gero, eta oraindik ez dute batere janaririk ezta edaririk hartu; peyote soila da zutik iraun arazten dituen gauza bakarra. Behin eta berriz zeharkatzen dute herria batzurekin eta besteekin borroka eginez. Eguerdian ur piska bat emango zaie eta piska bat geroxeago janaria, danborra txikiak eta txilibituak soinua egiten segitzen duten bitartean. Hurrengo egunerako monotoniarik nazkagarrienera itzuliko da dena.

Antonio MENDEZ

- Bihar Zubietan Ihauteriak eta gu hemen...!
- Nik joan behar diat ba.
- Ez zeukan bueltarik, esana zegoen.
- Hi: egin ezak erreportajea.
- E zegoen bainarik. Bon, eta zergatik ez?

ZUBIETAN ZANPANTZAR

Bederatzitan gelditu ginen Donostiatic ateratzeko, baina uste dut Miracruzeko azkeneko marroia hamarrak aldea ikusi genuela, Nafarrorako bidean hotz, halere atertuko zela ustea bagenuen batzuek, bitartean baina kafesnetxo bat hartuko al genuen noski, Igantzin bertan. Zernahi behi inon ere eta ostatuan esnerik ez, goazen bada Zubietara tirada batez.

Zubietan deus ikusteko goitzo zen, hamabitan hasten bait dira borroak eta danbak. Hala eta guztiz, bertan garenez gero, aprobetxatuko

dugu, ingurugiroa ikusteko. Nik zer ikusi nuen, horra.

Zubieta, artzain herria

Doneztebetik Gipuzkoaldera hasten den bailara hau geroz eta estua-gotzen da, eta ibar zabalxeagoak dituzten Elgorriaga eta Ituren herriak pasata, Zubieta honek, zenbait baratza estu-laburretaz kanpo, ez du bat ere sororik, orain berde ilun dauden belardiak soilik, eta gorago basoak, pinuak jaten hasitako hariztiak eta beste. Herria karreteraz bestaldean

utzita haietaruntz abiatzen gara, goiti. Lainoak desagerraraziz eguzkia berotzen hasi bada ere, gabiltzan bidetik erreka aldera ura erruz jeisten da, oinetakoek pozezko plisti-plastak egiten dituzte.

Muino koskor batera heldu gara, kandado erdoilduz itxitako borda batera. Handik ederki ikusten da Zubietara, haren etxe desberdinekin, zahar-tuxeren baten ondoan berriren bat tarteka, baina berezko itxura gorde duen herria dela ikusten ahal dugu. Artzain bat aski txikia heldu da bidean beheiti.

— Egun on!

— Baitazuie!

Hura herrira doa, geroago ikusiko ditugu bere jertse marroi zarpaila eta bere esku fuerteak, mozturro baten atzean. Ardi eta arkumeen kontuak esaten dizkigu —alboko pentzean arkume saltari mordoska bat beeka aritzen zaio norbere amari—, orain artaldeak herrian bilduta dituztela, eta hau eta hura. Semea Bilbon du artzain honek, hango langile, orain bestetarako etorria da, arratsaldeaz joareekin ikusiko dugu eta herritar gazte gehienak bere gisa kanpo lan egiten dutela esaten digu. Guk badakigu zerbait, mendira behar izan du, artzain nahiz haizkolaria (honetatik egin dituzte sotsak batipat egin dituztenek). Orain, fabrikari lana duenak ez du gutxi.

Beraz, artzaiak aurea hartzen digula, beherakoan gaude.

Bestaren gora-beherak

Berriro plazan gaudelarik joarendunak ikusteko ordubete falta dugula esaten digute. Bertan urtero montatzen duten tabernara jotzen dugu orduan, talo gose, txorizu eta ardoz lagunduta sekulako mokadua. Disfraz ikusgarriak hasi dira agertzen. Ez dago deus berezirik. Ez dago «hau zera zantzi da, hura beste zera hartaz» esaterik. Etxeko eta mendiko gauzak gainean ezarri eta aurrera.

Badago bat, akerraren adarrak buruan dituela saltoka aritzen dena. Beste bat, media beltz bat buruan eta banatzaileen karroaz hurbil dituen ikusleak izutzen dituenena. Karrotxoaren barnean beste bat gizen sakundunak egiten du deskantsu. Beste batek anakak moztutzen dizkigu sega batez. Arrisku gehiago golde luzea daramatenekin, horko egur-burniez jendea kolpatzen bait dute. Ezpel erratzez bazterrak eskobatzten ditu beste batek. Hurrenak trapu naranja koloreko batzuk ipinita panteraren martxa sensuala darama. Beste batek, luzea bera, pixontzi bat aurpegiatzen digula probokatzen gaitu. Sokaz heldutako ehun kaxuela katilu eta pixontzi astintzen ditu beste batek. Artean hiru traktore gurdi bana gibelean, batean hiru ehiztari, bestean hiruzpalau mutiko arrantzan, hirugarrenean beste horrenbeste arta zuriketari. Denak aurpegia estalirik, guri parrea eragiten baina batez ere, antza zenez behinik-behin, beraiek primeran pasatzen.

Ondotik, tolon-tolon joareak gerriatik dilindan plazaratzen dira hamalau bat mutil eta gizon, orduko izerditan bueltaren bat emanak bait dira, eta —hau ere lehenagoko artzaiak esanda dakigu— zortzi kilokoak ziren joareak hamarrekoeekin trukatu dituzte aurter: ustez ez denak baina, eskerak urtean zehar egiten dutela entrenatu, bestela 20 kilo bana hor barrena ibilliz gaixo giltxurrinak.

Zubietako hauek Ituren aldera abiatzeko dira orain, hangoekin etorri eta itzuli batzuk ematera. Anitzen harridura, heltzen direlarik Iturengorik ez ikustean, bakarrik bien arteko auzo bateko mutilak heldu dira laguntzaile.

Huts egite hau gero azalduko digu, tabernan, urtero egun horretarako

etortzen den goizueta batek, orain mendian goardia dagoena. Oreretan urte askotan lan egindakoa eta zubietarrak ez bezala gipuzkerazko «j» tarikatzen diguna.

Hau ez duk sekulan gertatu hemen. Honek erranen dik (mostradore atzean dagoen adineko gizon haragitsua seinalatuz), hemen borrokak bai, borrokarik ez den urterik ez ziok, baina eguna heldu duk eta etorri egin dituk, holakorik ez sekulan, bart batek besteari muturrekoa eman ziolako duk, baina ez duk hori gauza, ez zait iruditzen...?

Denek espero dute detaile txar hau ez dadila ejemplo izan hurrengoetarako.

Joaredunek badute orain bazkari berezia, guk ez dugu hori ikusterik. Nahi izan dizkiogu orduan Herri Basasunako alkateari galde batzuk egin, baina hura ere normala den bezala okupatua egun guztiz eta zer egingo dugu.

Guk, bazkari, talo, gazta, xingarra eta txistorra egin dugu, ostatu batetik bestela eta plazako tabernan gehienbat. Joan naizen jendeagandik alden-du naiz puxka batean, ea herritarrek zer dioten giroaz. Aipatu istiluaz aparte, ongi daude, begi zorrotzez kanpotarrei begira baina ongi. Tabernan (taberna berezia, ez bait dute kobratzen, norberak gogo duena eman egiten du) batekin liatzen gara. Honek kontrabandoaren kontuak

esaten dizkigu, alderdi honetarakoek nola egiten zuten. Hondarribia eta Oiartzuna iritsitako zama beraiek kargatzen zituztela eta beste herri hauetara ekartzen zituztela. Ardoa lagun mingaina arin dihoa. Kanpotarrenak komentatzen ditugu. Kanpotarrekin gertatzen dena, ados gelditzen gara, sarritan beste mundu batek datozela, eta antzekorik ikusi ez bait dute txunditu samarrak egoten direla, eta ez dira osoki integratzen. Hobekien integratu zirenak, Hondarribiatik etorritako ikustolakumeak, herriko zirikatzaileak ederki zirikatzen zituztenak. Nahasiago, euskaldun berriak, Donostialdekoak bereziki, taldetan etorriak. Baina hauek saiatu egiten ziren eta ongi joanak izan daitezela. Baziren orde beste batzuk, arront gizaki arrotzak, emazteki fin larrudunak, erdara barra-barra eta kontent, haiek hobe genuen etorri ez balira, baina haien zat ARGIAREN bitarteko kritikak alperrik.

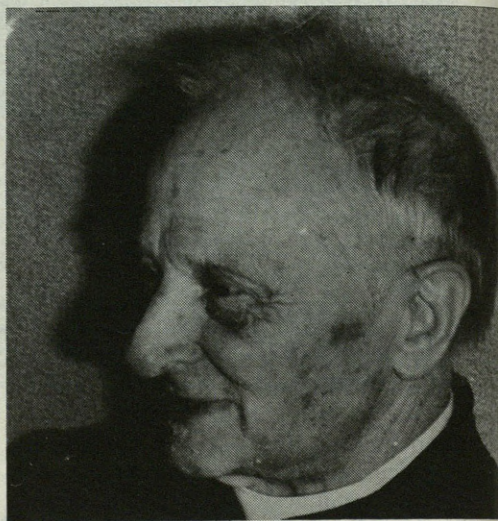
Asko ikasi beharra dago, ihauteri kontutan, herri hauengandik, tresnarik sinpleenak erabiliz beraien arteko eta kanpokoekiko giro aparta lortzen bait dute.

Bueno, eskerrak Zubietari eta han denek ezagutuak ziren auskalo nondik landroberean etorri eta joandako bikote zaharrak bezala, esan dezagun geuk ere:

— Heldu den urte artio!

BUHAMA

euskal ihauteriaren jatorri eta eboluzioaz

MANUEL LEKUONA «ARRISKUA DAGO IHAUTERIAK BARREGARRI EGITEKO»

Lekuona zaharrak berak esan bezala, euskal ihauteriaren inguruan asko eta asko idatzi, analisis mordo bat egin dira esanez han eta hemen zer modutara egiten den, baina inork ez du inoiz egin guztien sintesis bat, ihauterien explikazio orokor bat. Inork ez duela egin esan dugu, baina egia esateko horrelakorik egin duen lehena Manuel Lekuona da, eta horrexegatik jo dugu harengana ihauterien explikazio orokor bat eman diezagun. On Manuel bera aski ezaguna izanik ere, gogora dezagun bere lan ikaragarri zabala ahozko literatura eta etnologiaren inguruan ibili dela batik bat. Larogeitazortzi urte ditu (bai, bai, 88), eta Oiertzungo erretorea delarik bertan pasatzen ditu bere egun lasai bezain langileak. Benetan harritu gintuen bere osasunak, urteei muzin eginez gure aurrean lurre-raino makurtu zenean hogeitaz urte balitu bezalaxe. Zahartzaroa egoskorkeria eta haserre-etarako adina baldin bada, hona hemen exzepzio bat. Ondoren frogatuko duzuen bezala.

ARGIA.- Zein kultur inguruan sortzen da euskal ihauteria?

MANUEL LEKUONA.- Kultur produktu bat da ihauteria, kulturaren parte bat, euskal kulturaren parte bat. Euskal kulturak, badakizu, betiere jai batzu badirela eta jai horiek dira aintzinako jentilen edo jentik erlijioaren hondarrak. Bi polotan eta bi muturretan ibiltzen guzti hori. Urtearen ardatza bi muturretan zeratzen da, eta bi mutur horietan daude bi jai

handi, biak eguzkiarenak, solstizio esaten zaiona. Fundamentalki bi jai ditu Euskal Herriak bere erlijio jatorrian, bi jai, eta bi jai horiek daude bi puntutan oinarrituak, bata da Olenzero eta bestea San Juan.

Baina bitarte horretan badira beste jai batzu ere. Sekundarioak? Ez deza-
ket esan sekundarioak direnik, baina ekonomiarekin parte handi dutenak, eta horietako bat da, hain zuzen, Olentzerotik San Juanera bitartean

dagoen ihauteria. Eta gero San Juanetatik Olentzerora dagoen bitartean baliteke San Nikolas izatea. Beraz, tartean dauden beste hauek, baina ekonomiarekin eta jan kontuarekin zerikusia duten jaiak dira.

A.- Eta zergatik ekonomiarekin lotuta?

M.L.- Puntu hori ikutu dut baina esan nahi nuke artzantza, artzantzarekin zerikusia duelako Euskal He-

rriaren ekonomiak. Euskal Herriaren ekonomiaren punturik indartsuena beti izan da artalde eta artzaina. Artzaina bere artaldearekin. Horregatik hor konplikatzan da bi jaien tartean; San Juanen tartean konplikatzan da ihauteria artzainaren jai bezala, artaldearen jai bezala. Artzain jaiak dira ihauteriak. Definizioa eskatzen badidazu, esango dizut ihauteriak fundamentalki artzain jai batzu direla.

A.- Zer dela eta sortzen zaio artzainari ihauteria ospatzea?

M.L.- Ekonomiak eskatzen zielako. Negua etortzen zenean, artzaina mendian bizi zen baina San Martinetarako etxera biltzen da, eta etxean gordetzen du bere artaldea. Itsas inguruan, zona templada esaten dugun lekuan pasatzen du negua. Horretarako, ordea, etxeari txerria hiltzen diote; beraz, konplikatzan da ekonomia janekin eta, denbora berean. Ikusten duzu erlazio hori, artzaina jaisten da San Martinetan eta San Martinetan hiltzen da txerria, eta txerria orduan hasten da etxean jate kontuarekin konplikatua dagoen gauza bat.

A.- Zaharrak dira, beraz, ihauteriak...

M.L.- Horixe baietz, oso zaharrak. Milaka urte, artzaintza bezain zaharra.

A.- Eta nondik abiatuta heldu zara uste horietara?

M.L.- Gauza hau argitzeko nik beti berdina esango dizut. «Hauek artzain jaiak dira». «Nondik dakizu hori?». Estudio konparatibo batetik. Hemen bakarrik gabiltzala, analisis andiak egin izan ditugu, ihauteriak zer diren eta halako eta holako eta holakoak egiten direla, baina sintesis bat inork ez du egin. Sintesis bat egiten da estudio konparatiboaren bidez: beste herrietan zer egin den ikustea alegia. Eta nik aurkitzen dut beste herri bat gurekin oso paralelo dabilela, erromatarren herria. Erromako artzaintzak, eta Erromako nekazartzak, gure artzaintza eta gure nekazartzarekin hartueman handia dutela.

A.- Orduan esan daiteke hemen ere ez garela oso orijinalak, ezta? Ihauteriak ere kanpotik ekarriak badira?

M.L.- Ez!! Ez dira kanpotik ekarriak, bertan sortuak dira. Han eta hemen. Ez hemendik zorrik hari, ez haiek guri zorrik, baizik bietan berdin sortutako jaiak dira ihauteriak.

A.- Nola ikus daitezke zehatzago paralelismo horiek?

«Ihauteriak parte handia dute ekonomiarekin, jan kontuekin lotuta ageri dira haseratik».

«Ihauterien definizioa eskatzen badidazu, esango dizut fundamentalki artzain jai batzu direla».

M.L.- Guzti horiek dira fundamentalki «Otsabilko» esaten dena euskaraz, eta «Lupercalia» latinez, «lupercalia» «lupus»etik dator eta «lupus» otsoa da. Han eta hemen motibo berarekin egiten diren jaiak dira horiek, otsoen jaiak, otsoen beldurrez egiten direnak eta otsoa lotsantzeko egiten direnak, ume bat engainatzen dugun bezala ia engainatzen dugun otsoa, artaldetik ardirik jan ez diezagun. Horretarako egiten dira jai horiek, bai hemen bai Erroman.

A.- Etimologi aldetik, hor badira beste datu batzu zerikusia dutenak, «otsaila» esate batera...

M.L.- Gauza hau oraindik osatzen da gehiago beste izen bat ere bai bait zuen erromatarren artean, eta hori zen «februa». «Febrero» hortik dator eta latinez izen hori dator «garbitzea» esan nahi duen aditz batetik. Eta Euskal Herrian, berriz, lehen esan dugun «Otsabilko» horren osagarria da ihauteria. «Ihauteri», «iñauteri», «iñautu» eta «xahutu» gauza bera dira gutxi gorabehera

Euskal Herrian. Denek esan nahi dute «februa»k esan nahi duen gauza bera, garbitzea.

A.- Beraz, esan daiteke purifikazio zentzu bat zeukatela ihauteriek. Baina nolakoak ziren artzain haien erritoe-tan ageri ziren elemenduak?

M.L.- Nik esango dizut Olentzero eta San Juanetan, ura eta sua direla erritoak. Horiek manejatzen dira erritoetan. Beste honetan, berriz, manejatzen diren elemenduak beste batzu diferenteak dira. Bat da moztaroz jatea. Hori erritoa da. Artzainen jaungoikoari egin zitzaiona Erroman ere. Artzainen jaungoikoa Pan zen, eta hartan ere errito bat zen moztaroz jatea hain zuzen.

A.- Eta zintzarriekin eta antzekoekin?

M.L.- Zintzarriaren bitartez otsoa izutu egiten da, eta gero gainera zintzarriari eman zaio kristautasunean ere beste balore bat, tenpestadeak konjurtatzeko. Beraz, gauza horiek —zintzarria eta— nahasten dira ihauterietan eta kristautasuneko erlijio

«Beti izan da abusuaren beldurra, mozorroz jaztea, arpegia estaltzea, burla bat edo krimen bat egiteko errekur-tso erraza bait zen».

bertan ere. Elizak jarri du purifikazioa Amabirjinarena, hain zuzen, otsailaren haserako egunean.

A.- Eta janari kontutan, ez al dago elemendurik ihauterian tradizio horretatik datorkiguna?

M.L.- Ihauterien gauza fundamental bezala bi gauza aipatu ditugu, mozorroa eta zintzarria. Horretaz gainera, bada beste gauza bat, oso gauza tipikoa eta hemengoa bakarrik dena: postre finak prestatzea, otordu onak jartzea. Funtzioa nireztat da artzainak mendira joan behar duelako despedidako zeremoniak bezala. Emazteak gizona obsekiatzen du janari on batzuren bitartez, despedida egunak direlako. Eta postre horiek gelditu dira gaur arte, «torrajak» edo «torradak» esaten zaiona alegia, ogi arruaren xerrak esnetan, gero albardatu eta prejituta jan. Hori postre fina eta errazena. Eta zer gauza, erromatarren denboran ere bazen ohitura bat egun horietan irin gauzak jatekoa. Paralelismoak segitzen du beraz.

A.- Baina errito guzti horien artean badirudi gehien gelditu dena mozorroarena izan dela, ezta?

M.L.- Izan ere, errito fundamental mozorroz jaztea da. Mozorroz jazteak zer balio du? Guretzat ez du balio horrek baina konparatzen badugu —estudio konparatiboa berriz ere—, Afrikan maskaraz jantzita dantzak egitea erlijio gauza bat zen, inportantzia handikoa. Maskaraz jaztea, desfiguratzea orduan pertsona alegia. Hemen ere maskaraz jaztea izan da errito bat, artzantzako errittoa. Eta erromatarren denboran azaltzen zen modu honetara: otsailaren haserako egunean dios Pan horren apaizak sartzen ziren elizan, dei egiten zioten jendeari eta jendea eliz aurrean biltzen zen, Capitolio aurrean Romulo Remo eta otsoaren imajina dagoen lekuan. Apaizak eliz barruan eta antzumeak hiltzen zituzten, ahuntzak eta antzumeak hil, eta haren odolarekin arpegia maskara bezala zeratu, eta haren larruarekin gorputza estali. Denbora berean haren pus-kakin, hankak eta isatsak hartu, atek zabaltu, eta han jendea makur-

makur eginda zegoen lekuan joka ibiltzen ziren. Eta hori zen «februa» ere, purifikazioa, disziplina baten bitartez. Gaur kristautasunak sartu duena, disziplina bat jartzea purifikatzeko eta bekatuak barkatzeko.

A.- Orain arte aipatua duzu batez ere ihauteriek errito edo elizkizun aldetik dauzkan gauza aipagarrienak. Dibertimendu aldetik zer aipatuko zenuke? Hau da, hasera horietan aurkitu al daiteke jendea dibertiarazteko funtzioa?

M.L.- Batez ere Euskal Herrian herriak berak ihauteriari eman dion balorea da entretenitzea. Jendea entretenitzea hemengo agintarientzat preokupazio bat zen erromatarren denboran izaten zen bezala. Enperadoreen preokupazioa zen Erromara ogia ekartzea, garia Espainiatik ekartzea, garoaren eskasiarik egon ez zedin. Baina aldi berean jendea entretenitua edukitzea, «panes et circenses», zirkua eta abar. Hemen ere balor bera izan dute ihauteriek. Jendeak hartu izan ditu gauza hauek —txistulariak, eta— juglares esaten zaona bezalaxe jendea entretenitzeko, egun batzutan ondo pasatzeko enkargua izaten zuen. Eta herriak beti aitortu izan du balore hori. Balore zibiko bat, beraz, ez erlijiosoa, baina erlijio-tik banatutako zerbait bezala azaltzen da.

«Zarpazukeriaz dejeneratzeko arriskua dute ihauteriek, hungrianoekin, kaldereroekin eta... arriskua dago ihauteria barregarri egiteko».

A.- Artzaintza-kultura batetatik bestelako kulturara pasatzen denean, zein aldakuntza sufritzen ditu ihauteriak?

M.L.- Aldakuntza fundamental bat izan da abusua. Abusuaren beldurra, abusuaren peligroa, mozorroz jaztea, arpegia estaltzea, burla bat egiteko edo krimen bat egiteko beti ere errekurso erraza bait zen. Eta herriko agintariek peligroa ikusi zutela-

ko, prekaudio batzu hartu behar izan zituzten, eta Elizarekin parte hartuz denbora berean jarri izan ziren horrelako ordenantza batzu: «Ihauterietan mozorroz jaztea Abemariak arte...» eta horrelako ordenantzak. Hor egon da, beraz, eboluzio bat zentzu peioratibo batetan, abusuari, eta abusua ebitatzeko ihauteriei eman zaie beste balore hori neurri bat hartuz.

A.- Krimen izena aipatu duzu, hainbestearainokoak izan al ziren? Badirudi hori bakarrik Rio de Janeiroko ihauterietan gertatzen dela...

M.L.- Bai, bai aprobetxatu izan dira hain zuzen benganitzak egiteko adibidez, familia batek besteari bengadizioa egin behar zionean ihauteriak aprobetxatu izan dira horretarako. Mutila bidali mozorroz jantzita eta «egiok horrelako burla horrelako horri», eta badakik, arreba ezkontzeko nolako inkonbenienteak jarri zituen, ezpata atera eta kolpe batzu eman... beno, nolabait bengadizoak egiteko. «Romeo y Julieta»n ere garbi azaltzen da disfrazaz jantzita krimenak eta egin izan zirela.

A.- Gaur egun gelditu diren ihauteriak zein elemendu gordetzen dituzte aintzinako ihauteri haietatik?

M.L.- Gaur gelditu diren gauzak hondakin batzu besterik ez dira, hondar batzu besterik ez dira. Kontu egizu, gure ttiki denboran esaten genuen «mozorroak libre zuela jendea jartzeko». Baina ez makilarekin, katu hilaren larruarekin eta horrelako gauzekin, nazka piska bat eman lezaketenak baina kalte handirik egin gabe. Beraz, hori residuo bat da eta mozorroz jaztea ere residuo bat da. Oraindik mozorroz jaztea lehen giza leku askotan jartzen dira, beste batzutan

galdu da. Kontu egizu, Iturenen arpegia agerian dutela ibiltzen dira, galgu egin da beraz, baina han ere desfigurazio handia daukate larruekin eta.

A.- Badirudi egun hauetan ospatzen den guztia ihauteri izenez bataiatu egiten dela...

M.L.- Baina San Sebastian egunean egiten direnak, danborradak eta, ihauteriak dira. Eta Santa Age-

dak... Santa Agedetan hasten dira Bergara aldean. Oiartzunen berriz Kandelaria egunean.

A.- Eta kaldereroak Donostian.

M.L.- Bai hori ere bai, baina kaldereroak horrela bakarrik jartzen bada gauza bat ikusi behar da. Ofizioak azaltzen dira ihauterietan, baina ez kaldereroak bakarrik. Hemen Euskal Herrian burni kontu hau berri da beti ere, batez ere brontze eta kobre kontuak, paziengileak eta, kanpoko gizonak izan dira. Herreroak izango ziren, olagizonak izango ziren, baina kobrea eta brontzea mane-jatzen kanpoko jendeak zeukan fama. Paziengile horiek Hungarian eta izaten ziren, beti kanpotarrak.

A.- Zeintzu dira izana eta izena gehien mantendu duten ihauteriak?

M.L.- Badakizu, Nafarroan ihauteriak Lantzekoak dute fama handia. Lantzek izan du suerte bat, jendeak oso gogoz hartu duela eta asistitu egin du, joan izan direla hiru egun horietan. Eta horri esker kontserbatu da Lantzeko ihauteria. Baina hori bezain jatorra da Iturengoa eta Zubietakoa.

A.- Muñekoak erretzearen elementuak nola explika daiteke?

M.L.- Izan ere, tartean sartzen da justizia administrazioan, eta harekin batera sartzen dira Xaribariak eta xaribariak izaten dira juizioa egitea pertsona bati gaizkile delako, edo gizonak emazteari tratu txarra eman diolako edo lapurreta bat egin duelako. Juizio bat egin eta juizio hartan kondenatu eta su eman ta erre. Hori pertsonifikatua dago Lantzen Miel Oxin esaten den horretan.

A.- Maskarada ere, jakina, kontextu horren barnean ikusi behar genuke, an ikusi behar genuke, ezta?

M.L.- Bai maskarada gauzarik konpletuena da hori. Ziklo oso oso bat bait da. Hor sartzen dira xaribariak, eta tobera-munstrak, baina batez ere dantza, eta dantza, eta dantza. Dantza arina, hanka puntakoa gainera, ez orpoko.

A.- Garbi dago herrietako ihauterietatik Tolosakoa bezalako ihauterietara tarte bat dagoela. Zein litzateke desberdintasuna?

M.L.- Tolosakoa jarraipen bat da, baina bitartean nola izan diren galdu zaizkigu literaturarik ez bait da gelditu. Hau dena izan da eboluzio bat, baina eboluzioa ilustrazio zentzuarekin.

A.- Tolosako ihauterian lehen aldiz ageri dira elementu batzu, musika-

bandak, eta zezenak eta beste hainbeste. Elementu horiek berriak dira, ezta?

M.L.- Modernizazio bat egon da. Artzainaren ihauterian eta nekazaritzako ihauterian eboluzio bat dago baina, lehen esan bezala, ilustrazio zentzuarekin: dotorea, apaina. Zerbait lekutan, Nafarroan eta, herri txikiak beren ihauterietan segitu dute eta kalean, Tolosan eta, beren eboluzio bat egin dute. Eboluzio hori mailakamailaka egin da, salto handirik ez da egin; mailaka mailaka baina direkzio horretan: kalea joan da dotoretzera eta baserriak segitu du lehen-go izaeran, dantzak, eta saltoak, eta zintzarriak.

A.- Esan al daiteke modernizazio horrek jatorrizko zentzua galtzea suposatzen duela?

M.L.- Ez... eboluzioa da, ez da erboluzioa. Berezitu behar ditugu beti, eboluzioa eta erboluzioa. Ez da saltorik, poliki poliki egiten da. Eta nik uste dut hor asko lagundu zutela «Amigos del Pais» delakoan zeudene. Horiek «Caballeritoak» ziren, eta horiek beti jo izan dute arloteke-riak kendu ohiturei eta dotoretasun-erakutsi.

A.- Gerra ondoren ia ia pikutara joan dira ihauteriak, baina azken urteotan badirudi izugarritzko berpizte bat ari dela gertatzen. Zer dela eta, zure ustez?

M.L.- Tolosan beti jarraitu izan du ihauteriak. Tolosan beti moldatu dira gobernadorearen bitartez eta horrela eszepzio bat egiteko. Beraz, hori izan da ardatza ihauteriari jarraitu diona, Tolosa izan da. Eta gero jakina, horiek ere hazi egin dira eta eboluzioa gero eta handiagoa izan da.

Direkzio horretan apaindu, edo aberastu hobe esanda, asko egin dute tolosarrak. Eta gero, horren emulazioz (enbiriak ez dut esango) Donostia etorri da. Donostia enbiriosoa izan da Donostiarentzat. Ez da komeni esatea baina bai. Askoz jatorragoak izan dira tolosarrak sorkeri gauzetan, Donostia imitazioetan. Jakina, eboluzioan emulazioa ere badago, elkarren lehia esaten zaio horri. Kontu piska bat izan beharra dagoela dejenaratu ez dezan gehiegi direkzio batetan. Zarpazukeriari kontu egiozu.

A.- Argituko al duzu piska bat gehiago puntu hori? Zein direkziotan ez dejenaratu alegia...

M.L.- Zarpazukeria gehiegi ez sartzea, hungrianoak eta, kaldere-roak eta zarpazukeria da hori. Eta hori ez da Tolosako marka. Tolosako marka beti ere señorito edo piska bat gehiago behintzat. Hori bai, nahastu dela beste kontu batzurekin, hori ere bai, perfektamente. Arriskua dago ihauteria barregarri egiteko. Ihauteriak ez dira gauza barregarri. Hasera haseratik erlijioa izan zen bezala, gero ere kontsiderazio handi bat izan du herrian, agintarientzat ere herriaren entretenimendurako gauza bat bezala. Beraz, gauza errespetagarria izan dadila ihauteria. Orain, peligr-soa delako beti ere neurri batzu hartu beharra izan da haren kontra. Orain arriskua dago, berriz, barregarri egiteko. Ihauteriak entretenimendua dira baina entretenimenduak oso finak izan litezke, ez barregarriak. Barre egiten dutela, noski baietz, baina ez burlazko barrea baizik graziazko barrea.

E.H.E. Udal Haut

«UDALETA DAITEKE

Nondik hasi euskararen arazoari konponbidea bilatzen? Zein egoeratan topatzen da gaur egun? Zeintzuk dira egoerari buelta emateko beharkizun minimoak?

Honezaz ari dira Euskal Herrian Euskarazkoak eten gabe azkenurte hauetan.

Zarautzen eginiko batzarraren ondoren, asteburu honetan Donostian izango den Batzar Nazionean aurkezteko txosten bat prestatu du E.H.E.ko talde batek.

Txosten horren egileekin hitzegitea lortu ahal izan dugu eta honatx, primizia bezala, zer dioten txosten horrek eta zer dioten berriek Udal-Hauteskundeak direla eta.

Euskara Euskal Herriko Nazio Hizkuntza bezala definitzetik hasten dira, azpimarratuz kultura batetan hizkuntzak duen garrantzia. Azken urteotako Udalen esperientzia frustrantea aipatu ondoren, gaurko egoera larria adierazi eta gero Udal berritan daukaten itxaropena adierazi digute, euskal parlamenduan onartu berria den «Ley básica para la normalización del uso del euskara» kritikatzuz.

Komunitate autonomorako berriki onartu den «Euskararen erabilpena arauzkotzeko oinarritzko legea»k ez dio euskarari benetazko irtenbiderik ematen. Elebitasuna helburu teorikotzat hartuz, egoera diglosiko bat praktikan mantentzea besterik ezin dezake lor. Hortik aurrera ez pasatzeko hor dago bestela Espainiako konstituzioaren 3. legea.

Gure helburua euskararen normalizazioa da. Euskara Euskal Herriko hizkuntza bakarra izatea.

Normalitateak euskara gizarte-harreman guztietan erabiltzea esan nahi du, hots Paristarrek frantzesaz bezala.

Gaurko egoera minorizatutik normalizaziora iristeko, normalizazio-prozedura abiarazi eta burutu egin behar.

eskundeen aurrean

TIK ALDA EGOERA»

Honetarako ezinbestekoa da Hizkuntz-Plangintza bat egitea.

Plangintza bat burutzeko ordea, beharrezkoak diren elementuak, programakuntzaren oinarriak alegia zehaztu beharko lirateke. Hau da, egungo errealitatea ezagutzeko azterketak egin beharko dira, epe labur eta luzerako helburuak jarri beharko dira nora iritsi nahi den jakin ondoren, helburu horiek lortzeko zer egin behar den erabaki beharko da lehen-tasunak markaturik eta egiten dena kontrolatuz...

Plangintza hau eremu sozial guztietara zabaldu behar da, baina lehendabizi hizkuntzaren normalizazioak derri gorrezkoak dituen arloetara:

- Irakaskuntza
- Administralgo publikoa
- Komunikabideak

- Lantegi eta zerbitzu publikoak.

Euskararen normalizaziorako plangintza orokor baten faltan, eta benetakoa bat lortzeko oraindik ere denbora frango igaroko delaren uste-tan, Udalek bete dezakete hutsune hori neurri batetan...

Herriaren erakunde politiko-administratibo nagusi eta hurbilena izanik, berari dagokio egoera honetan aipatutako eginkizunak aurrera eramatea:

- Ahalmenak badituelako eta bere eskutan dagoelako.

- Jende askok Udala hartzen duelako isplitzat.

Dena den Euskal Herriko udalen funtzionamendua ikusirik, eta gaur egungo euskararen erabilerak dituen hesparru geografikoak kontutan harturik, bi oinarri edo eredu ezarri dituzte.

- **ESKUALDEA:** Plangintza hauek ez ditu Udal bakoitzak bere aldetik eraman behar.

Euskal Herrian bizitze soziala normalean ez da herrika eramaten, eskualdeka baizik. Zenbait herrik, zenbait zerbitzu batera izaten dituzte. Horregatik komenigarria izaten da, pauso bat ematerakoan bailarako herri guztiek batera ematea.

- **ZONALDEAK:** Euskal Herriko egoera linguistikoa desberdina izanik euskararen normalizaziora iristeko ere plangintza desberdinak aplikatu beharko dira zonalde desberdinetan, baina kontutan izanik helburu bakar bat dagoela, Euskararen normalizazioa. Sarri zonalde desberdinen arazoa, zonalde erdaldunak euskaratik aldentzeko erabilia izan bait da.

Zonalde desberdinak hauek lirateke:

- Zonalde euskaldunak
- Zonalde hiritartuak
- Ukipen zonaldeak
- Zonalde erdaldunak

Guizti hauek kontutan izanik, datozen Udal-Hauteskundeetarako pundu batzuk jarri dituzte alderdi politikoen programatan ager eta bete ditezten esijitzen.

Bi eskakizun dira hauek, bakoitzak zenbait pundu dituelarik bere aldetik. Bata da **EUSKARARAKO UDAL-BATZORDE BEREZIA** osatzea udal bakoitzean, eta bestea **EUSKARAREN ERABILPENAREN NORMALIZAZIORAKO UDAL-ZERBITZU TEKNIKO**A.

Goazen banan bana ikustera bakoitza.

**EVSKAL HERRIAN
EVSKARAZ**

EUSKARARAKO UDAL-BATZORDE BEREZIA:

Euskararako batzorde berezirik sortu ez den herrietan, eta euskararen arazoa kultur-batzordeen bidez eraman denetan garbi ikusi ahal izan da euskara beti bigarren mail batetako arazoa bihurtzen zela batzorde horiek biltzen zuten put-purriaren erdian.

Euskararen emerjentziazko egoerak, emerjentziazko soluzioak behar ditu, beraz ezin daiteke beste arazoe-kin nahastu, bide propio eta bereziak behar ditu.

Batzorde berezi honek beste batzordeen mail eta bitarteko berdinak izango litzuzke.

Oso garrantzitsutzat jotzen dute batzorde hauek irekiak izatea, herriko sektore guztiak inplika daitezten arazoari konponketaren bat bilatzen. Hauek izanen lirateke partehartzai-leak:

- Euskararen problematikaz arduratzen den/diren zinegotzia/k. Bat gutxienez arduradun nagusia izango litzateke.
- Udalean euskararen arazoaz arduratzen diren funtzionariak edo hoi en arduradun edo ordezkaria.
- Herrian euskararen inguruan mugitzen diren taldeen ordezkariak: ikastola, eskola estatalak, euskal eskolak, EHE, Birreuskalduntze taldeak, e.a.
- Euskararen arazoak kezkatutik dagoen oro eta herriko beste elkar-te eta taldeen ordezkariak.

Zonalde erdaldunetan ere Batzorde hau sortzea oso garrantzizkoa da, bere lehenbiziko lana kontzientziazio sozial zabalarena izango litzatekeelarik, euskararen behararen zergatiak azalduz eta normalizazio prozesua nola eta nondik nora eraman behar den jakiteko. Hiriburuetan batzorde hau ezinbestekoa da jestio minimo bat eramateko.

EUSKARAREN ERABILPENAREN NORMALIZAZIORAKO UDAL-ZERBITZU TEKNIKO:

Udal berriak euskararen arazoare-

kin topo egin zutenean aurkitu zuten irtenbide bakarra itzultzaileena izan zen. Hasera batetan bazirudien itzultzaile bat kontratatzearekin udalaren erresposabilitateak euskararekiko beteta zeudela, baina funtzionamenduan jarri bezain laister (aurretik ere suposa zitekeena) berehala nabari zen Udaletxean irla bat bilakatzeko arazoa zutela: denborarekin ia leku gehienetan horrela gertatu delarik.

Gehienetan ere, denetan ez esateagatik, itzultzailearen lana ez da mugatu, itzulpen soiletaz gain, beregain beste zenbait lan hartu behar izan dituelarik (kultur ekintzak antolatzea, euskarazko klaseak funtzionarioei, e.a.), euskararekin zerikusirik ez zuten lanak barne (idazkaritza lanak, lan orokorrak, beste zenbait hizkuntzetatik erdararako itzulpenak, e.a.)

Ia Udal nagusi guztiek dute beren hirigintza-Batzordea, eta batzorde horretan iraunkorki kontrataturik udal-arkitektoa, udal-aparejadorea, horiek laguntzen dituztenak eta kaleko lanak egiten dituen herri-lan zerbitzua Land-Rover eta guzti.

Bada, 2 milioitik gora euskaldundu behar baditugu eta 600.000tik gora alfabetatu, euskarak horrelako azpiegitura minimo baten falta eta beharra du.

Batzorde tekniko honetan soziolinguista bat, arduradun-bultzatzaile bat, filologo-itzultzaile bat, langile zenbait eta herri mugimendutako jendea izango dugu.

Eraketaren aldetik esan behar hau bailaraka proposatzen dutela ares-tian aipatu arrazoiengatik. Eskualde bakoitzean zerbitzu zentral bat antolatuko da eta hortik koordinatuko dira herri guztiak.

Gure ustez hauek izanen lirateke batzordeonen funtzioak:

Esan bezala, eskualderako eta horren barruan herri bakoitzerako normalizaziorako plangintzak antolatzea, urratsak eta bideak jarritz.

Plangintza horiek praktikara eramatea, herriko taldeak koordinatuz eta eskualde guztian era berean.

Euskararen aldeko presio soziolinguistikoa eta mobilizapen soziala eragitea.

Euskararen inguruko arazo, kontsulta edo berri jaso, eta erantzutea.

Zonalde erdaldunetan, eta baita hirritartu eta ukipenezkoetan batzorde honek beste lan garrantzitsu bat dauka, plangintzaren oinarri-oinarrian legokeena: euskararen aldeko kontzientziazio zabal bat lortzearena, alegia.

Zonalde erdaldunetan, behintzat,

«Ipar-aldeko eta Nafarroako egoera legalak genozidatzat har daitezke».

egin beharreko lehen-lehenengo gauza, informazio-kanpaina sakon batzu antolatzea izango litzateke. Kanpaina horietan euskara zer den, zer lortu nahi dugun, egungo egoera zein den, beraiek zergatik ikasi behar duten euskara, e.a. esplikatu beharko dira ahalik eta modurik egokienean.

Behar-beharrezkoa da ere, une oro kanpainen eta plangintzaren aurrerapen eta oztopoen berri ematea herriari, prozesuaren berri zehatz eta gaurkotua izan dezan.

ZINEGOTZIAK

Zinegotziak dira herri baten ordezkari zuzenak. Herriak aukeratu ditu eta herriari zor zaizkio. Alde horretatik, oso garrantzizkotzat jotzen dute zinegotziek euskara mailan egin dezaketen lana.

Zonalde euskaldunetan: Derrigorez zinegotzi guztiak euskaldunak izango dira, udal-iharduera guztietan euskara hutsez mintzatuko direlarik.

Zonalde hiritartu eta ukipen zonaldeetan: Zonalde horietan euskaldun kopuru dexente bat egoteaz gain, euskararen aldeko giro eta mobilizazio handia somatzen da, hiriburuetan bati-pat. Zinegotziek zerbitzu publiko nagusia bete behar dutenez, eta herriak eskatutakoari erantzun behar diotenez, arlo honetan eredu bihurtu behar dute.

Horregatik euskaldunak izan daitezten exijitzen dugu, gutxienez elebitasun pasiboa praktikara eramateko gai.

Alderdi bakoitzeko zinegotzietatik, batek gutxienez, euskara hutsez baliatu beharko du udal-iharduera guztietan, euskara beharrezko izatera hel dadin.

Zonalde erdaldunetan: Horrela deitua izanagatik ere, euskara ikasten ari diren lekuak gero eta ugariagoak dira. Horregatik, euskaldunak dauden zerrendetan horiek zerrenda-buru izan daitezten esijitzen dugu. Zerrendako besteek 4 urteotan euskara ikasteko konpromezua hartuko dute.

Alderdi bakoitzak datozen hauteskundeetarako arazo hau soluzionatuta izateko konpromezua hartuko du.

LANGILE-KONTRATAZIOA:

Hau izan ohi da normalizazio prozesu orotan pundurik konfliktiboenetarikoa bat eta hain zuzen ere «Diskriminazio»aren sasi-erretolika ikurtzat hartu duena.

Oraingo legeak ere puntu honetan ez du benetazko soluziobiderik eskeintzen, herritarrei administralgoarekin euskaraz zuzentzeko ESKUBIDEA eskeintzen dien bitartean, inongo langileri ez bait dio BEHARRIK esijitzen, honela betiko zirkuloan sartzen garelarik, azkenik beti bezala, diskriminatuta euskalduna gelditze-kor.

«Euskararen arazoari benetan heldu dion Udal gutxi dago»

Horregatik, garbi adierazi behar zaio herriari euskara normalizatuko bada administralgoaren postuetan egongo diren funtzionarioek euskara jakin beharko dutela, herritarren eskubideak praktikara eraman ahal

tuela neurri horiek. Esatebaterako:

Euskalduntze prozesua Udalaren kargu joango da osorik klase guztiak berak ordainduko dituelarik.

Lehentasuna emango zaie ikastaro trinkoei; beharrezko bada, falta diren

«Erreparazio historiko bat eskatzen du euskarak»

izateko eta herri honek duen eskubide soziala bete dadin.

Zonalde euskaldunetan: Hartuko diren langile guztiak euskaldunak izan beharko dute.

Zonalde hiritartu eta ukipenezkoetan:

Euskararen transmisiorako gune klabeetan euskaldunak hartuko dira. Euskaldunak hartuko ez balitz, ez dagoelako, kontratatutakoari kontratu tenporala zabalduko litzaioke, euskaldun bat agertu arte edo eta euskara ikasi arte.

Beste lanpostuetan, baldintza guztiak betetzen dituen euskaldunak agertuko balitz zuzenean sartuko litzateke, besteei 4 urtetako kontratu tenporalak eginaz; urtero proba bat pasatu beharko dutelarik kontratua berritu ahal izateko.

Zonalde erdaldunetan:

Euskararen transmisiorako gune klabeetan euskaldunak ahalik eta lasterren sartuko dira.

Lanposturen batetara baldintza guztiak betetzen dituen norbait aurkeztu bada, zuzenean sartuko da.

Aipamen berezia merezi dute Idazkariek. Udal baten martxan duten garrantziagatik, lehen bi zonaldeetan derrigorrez euskaldunak izan beharko dute. Zonalde erdaldunetan euskaldunak lortzeko aukerarik ez balego epe zorrotzak jarriko litzaizkioke (eta bideak noski) euskara ikas ahal izateko.

LANGILEEN EUSKALDUNTZE ETA ALFABETATZEA

Ezin uka alor honek daukan garrantzia administralgoaren euskalduntzean. Ezin uka administralgoa benetan euskaldundu nahi bada zenbait neurri hartu beharko direla, eta norbaitek bizkarreratu beharko di-

langileen hutsunea betetzeko langa-beziako zenbait tenporalki kontratatuko dira. Ikastaro trinko hauek oso osorik Udalaren kontura joango dira eta ez dute oporretako denborarik murriztuko. Ikastaro normaletan, orduen erdiak gutxienik, lan-orduen barruan sartuko dira.

Klase guzti hauek programaketa baten barruan sartuko dira, epe zehatz eta konkretu batzu markaturik izango dituztelarik, kasu askotan gertatu den bezala, mugagabeak bihur ez daitezen.

Langile euskaldunei, alfabetatzeko ikastaro arruntetaz gain, administralgoarako hizkuntza-ikastaro berezi batzu ere antolatuko zaizkie, bakoitzari bere arloan. Bide honetatik, itzultzai-

hutsezkoak itzultzea proposatzeaz gain zonalde bakoitzarako eredu batzuk jarri dituzte.

Zona euskaldunetan: Idazki eta inpresu guztiak euskara hutsez joango dira.

Zona hiritartu eta ukipenezkoetan: Elebitasun mota asko direlarik, euskararentzat ongarri eta erdara mail diglosiko batetara baztertuko duen elebitasuna aukeratu beharko dugu, elebitasun normalizatzaile bat, hain zuzen.

Idazketa arau hauek proposatuko ginituzke:

- Ezagunak edo nahiko erabiliak diren hitz edo esaldiak, euskara hutsez idatziko dira.
- Euskaraz eta erdaraz nahiko antzera idazten diren hitz edo esaldiak euskaraz bakarrik idatziko dira.
- Gainerako hitz eta esaldiak euskaraz eta erdaraz idatziko dira. Erdarara itzultitako hitz edo esaldien idazketa, euskaraz idatzitakoaren azpikaldean edo eskuinaldean ezarriko da, hau da, lehentasuna emango zaio euskarari.
- Erdaraz idatzitako testuen neurria, gehienez ere, euskaraz idatzitako testuetako letren baino hiru aldiz txikiagoa izango da.
- Letra majuskula edo minuskuletan

«Ezinbestekoa dugu Hizkuntz-Plangintza bat egitea»

learen lana zuzentzaile lan bihurtu litzateke.

EUSKARAREN ERABILPENA

Euskararen erabilpenari dagokionez, eta, telefono eta harreman pertsonal guztietan lehen hitza beti euskaraz izatea, herrian euskararen alde diharduten talde eta erakunde guztiak bultzatzea, eta Euskal Herriko edozein instantzia edo guttun erdara

idazteko erispideak era berean aplikatuko zaizkie euskarazko ala erdarazko esaldiei.

- Euskal letra delakoa, baztertu egingo da, euskarari kutsatzen dion folkloreakeriatatik.

Zonalde erdaldunetan: Idazki guztiak elebidun izango dira, lehen bait lehen goiko arauetarako pausoak ematen joango delarik.

Joxe MOLLARRI

«Gure helburua EUSKARAREN NORMALIZAZIOA da»

ARRANOPOLA!!
ZERU SANTUKO ERBI
ADARTSUA! NOLAKO
ALDIZKARI TXUA!

aizu!

SINISTU
EZINEZKOA

ORRIAL-
DE PILO
BAT!!

ORAIN-
DIK EZ
AL ZARA EN-
TERATU??

PRIMERAKOA
HI!!

OINA-
RRIZKO
EUSKARAZ!

ZEREN
ZAIN
ZAUDE,
TXO

IZAN
ZAITEZ
HARPIDEDUN!

IZEN ABIZENAK

HELBIDEA

HERRIA PROBINTZIA

ZEIN MAILA?: ZENBAT ORDU IKASI DUZU?

180 ordu (1. MAILA)

350 ordu (2. MAILA)

500 edo gehiago (3. MAILA)

ALE BATEN PREZIOA: 100 pzta.

URTE OSOKO HARPIDETZA: 1.000 pzta. (España)

1.500 pzta. (Europa)

"AIZU!" Comandante Velarde 2/ BILBO

☐ JIRO POSTALA

☐ TXEKE BIDEZ

☐ BANKU BIDEZ

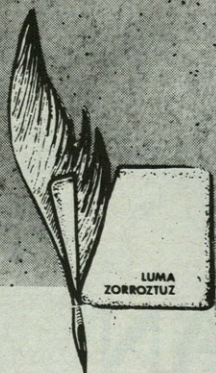
BANKUA/AURREZKI KUTXA

SUKURTSALA

KONTUA/LIBRETA: ZENBAKIA

A NOMBRE DE -REN IZENEAN

IZENPEA/Firma

ABORTOARI BURUZ, OHAR LINGUISTIKO BAT

Sozialisten proiektu hipokrita dela eta, hasiak dira eztabaidak. Euskaraz ere izango direla pentsatzen dut; eta gure irakurle zaharrenek ezagutu zuten «Hitz» aldizkarian argitaratutako artikulu batek sortutako polemikaz oroitu naiz. Orain dela bostpasei urte, beraz, euskaraz idatzi zen abortoari buruz, alde eta kontra noski. Eta garai haietan gauza batek harritu ninduen: hizkuntza propioaren berezko esannahia edo, hobeki esanda, hizkuntzaren inuxentzia falta.

Abortorako eskubidearen alde idatzitako artikulu batzuetan, abortoa izendatzeko terminoa «haurgaltze» zen. Eta, noski, gure hiztegieta aurkitzen da hitz hau: «umegaltze» eta «haurgaltze», hala nola «ilhaur», «ilhor» eta «ilhorte». Eta hitzak ongi erakusten du bere esannahia: galtzen dena haur bat da; hiltzen dena ere bai. Eta abortorako eskubidearen alde jartzerakoan, gehienek, bederen, etetzen dena pertsona bat ez dela baieztatzen dute; aipatutako hitz klasiko horiek erabiltzeak ukatzen du jarrera filosofikoak duen edukina.

Baina arazoa larriago da abortatzen duten emakumeen egoerari begiratzen badiogu. Nola emakumeak medikoari «ilhaur» bat eskatu? nola esan emakumeari «haurgaltze» bat egingo diogula? Abortoaren esperientzia dutenek, ongi dakite gauza gogorra eta anibalentea dela; inork ez du pozik abortoa eskatzen, inork ez du abortoa alaiki praktikatzen. Beraz, nahiz emakumea nahiz medikoa, heriotzearen mamuatik

eta bortizkeriaren tinkaduratik ihes egin nahi dabil-tza; haien egonkortasun psikologikoa begiratzeko, abortoari pertsona baten hiltzearen esannahia gainera dakiokkeen edozein konnotazioa baztertu nahiaz ibiltzen dira.

Horregaitik, emakume euskaldunek ez dute inoiz «haurgaltze» bat eskatzen edo aipatzen: egin zuten edo eskatzen duten gauza «aborto» bat da beti. Behin bakarrik entzun nion bati «haurgaltze» hitza aipatzen, eta euskara «garbian» hitzegiteko kemena egiten ari zela sobera nabaritzen zitzaion. Berriz, «haurgaltze» edo «umegaltze» askotan entzun dizkiet, berez etorritakoak izendatzeko, haurbide desiratu bat eten egin zuen istripuari buruz egiteko.

Hemen, beraz, arazo nagusia ez da «euskara garbia», «mordoiloa» edo «erderakada»: aborto probokatua, egiten duenari izugarritzko arazoak suposatzen dizkio, eta on da idazleek emakumeek aurkitutako bide linguistikoa errespetatu dezagun. Beraz, abortorako eskubidearen alde idatziko duzuenok: «haurgaltze» eta «umegaltze», berez gertatutako istripuak izendatzeko; «ilhorte», aintzinean bezala, abereena; eta polemika gaia den aborto probokatuari buruz, «aborto», besterik gabe.

Utz ditzagun «haurgaltze» eta «ilhaur» abortorako eskubidea arbuia nahi dutenentzat.

BELTZA

GAILEGO BATEK ESAN ZUEN

Joseba Sarrionandia

I

Gailego batek esan zuen jaiotzean:

– **Hola, mundo ¿é certo que vivimos??**

II

Desafioa aspaldian eginik zegoen. Zaldun beltzak gazteluko atea jo zuenerako axedrez taula ere atondurik zegoen, jokoaren zain. Alde batean arrotza eseri zen, zaldun beltza, eta bestean etxeko jauna, bizar urdindu eta ator zurikoa. Jokoa luzea eta gogorra izan zen, inork amore ematen ez zuenez, peoiak erruz galtzen ziren alde bietan, alfilak eta, dorreak ere erori ziren, irudi bataila gupidagabe haretan. Finean, arrotzak irabazi zuen, eta bentzutuaeren isiltasunaren aurrean alztatu zen, kortesiaz. Eta kortesiaz hurbildu zen irabazlearentzako sariarengana, zaldun zuriaren emaztearengana, haren esku gainean mosu bat pausatzeko. Eta besoaz dama zuriaren gerri mehea inguraturik, eskaileretan behera eraman zuen. Zaldun zuria, leihotik, zaldi beltz baten gainean biak zelan hurrintzen ziren begira geratu zen. Zer egin zezakeen?

III

Alvaro Cunqueiro zenak idatzi zuen, estali zituen buruek baino bizitza gehiago izan zuen sonbreiru miresgarri baten istorioa, sonbreiru bat zeina buruan iminiak ikustezina bihurtzen bait zen jabea.

Bururik buru, mendetan zehar, XVI. mendean Tyronne izeneko irlandar errebelde batena izan omen zen. Eta, gure irlandar errebelde hau, sonbreirua jantzirik, soldadu inglesez beteriko tabernetara sartzen zen, egarria zuenean. Sonbreiru haren bila nabil.

IV

– **Señor –dixeron eles– ¿quén sodes?**
– **Eu son –dixo él– un cabaleiro andante.**

V

Sueziar dialektologo bat herririk herri ibili omen zen, **dog** (hil nintzen) bariantea zein lekutan erabiltzen zen aztertzen, eta halako batetan laborari bati galdetu omen zion: «-zuek hemen zelan esaten duzue, **jag dog** ala **jag dode?**». Laborariak, gramatiko ez zenez, zentzu doi batez erantzun zuen: «-guk, gehienok, hil ondoren ez dugu deus esaten».

VI

**Vicinaiz ta ez enebaitan,
ta aláco viciain beira nágo,
ezi ez iltzeas iltzen nágo...**

Sta. Teresa de Jesus, Joakin Lizarraga Elkanokoaren itzulpenean. Poema osoa dago itzulirik, hegoaldeko nafarrera ohira.

VII

Santa Teresari dedikaturiko poema baten beste zati bat:

... How many Heavens at once it is
to have her GOD become her LOVER...

Richard Crashw (1613-49) zelako predikadore ingles puritano batena. Luis Alberto de Cuenca poetak gaztelaniara itzuli zuen («Cuántos Cielos reúnes a la vez en el hecho de tener a tu DIOS convertido en tu AMANTE»)

eta bere Museoan imini. Nik ere hiruen gorasarrez:

zenbat zeru batera izaten dituzu
zure jainkoa zure AMORANTE bihurtuaz.

VIII

«... A otro que había dado en la extravagante imaginación de que si expelia la orina había de inundar el mundo con ella, y deteniéndola por este miedo estaba cerca de morir de supresión, sanaron encendiendo una grande hoguera a vista suya y persuadiéndole que aquel fuego iba cundiendo por toda la tierra, la cual, sin duda, en breve se reduciría a cenizas si no soltaba los diques al fluido excremento para apagar el incendio, lo que él, al momento ejecutó. A este modo se pueden discurrir otras estratagemas para casos semejantes, en los cuales será más útil un hombre ingenioso y de buena inventiva que todos los médicos del mundo»

Benito Jerónimo Feijoo, 1733. Luis Alberto de Cuenca berak eskegi zuen Museoan. Santa Teresari buruzko poemaren horma berean.

IX

Neskatila bat ohe gainean biluzik, lo antzera. Euli bat pausatzen zaio eta, esnatu arte, goiz guzian halegia, gorputzaren atal guziak errekorritzen dizkio. Hau, seirehun folioko nobela baten argumentoa. Ezetz egin.

X

«Durangoco gentea baçaut juizio gujchizcoa da gueyae-na».

Frai Juan Zumarragakoak, Mexikoko artzapezpiku durangarrak, 1537ko otsailaren 15ean bere arrebari izkiriatu gutunaren puska.

XI

Zentimetro bat eta erdiko luzera, beltza, azal ilerik gabea eta dizdiratsua, hondar erloju txiki txiki baten erako mantxa gorri bat du sabelean, horregatik batzuek **Orbangorria** izendatzen dute, baina Europako miarmen artean pozoin hiltzailea duen bakarra den honen izena izatez hau da: **Alargun Beltza**.

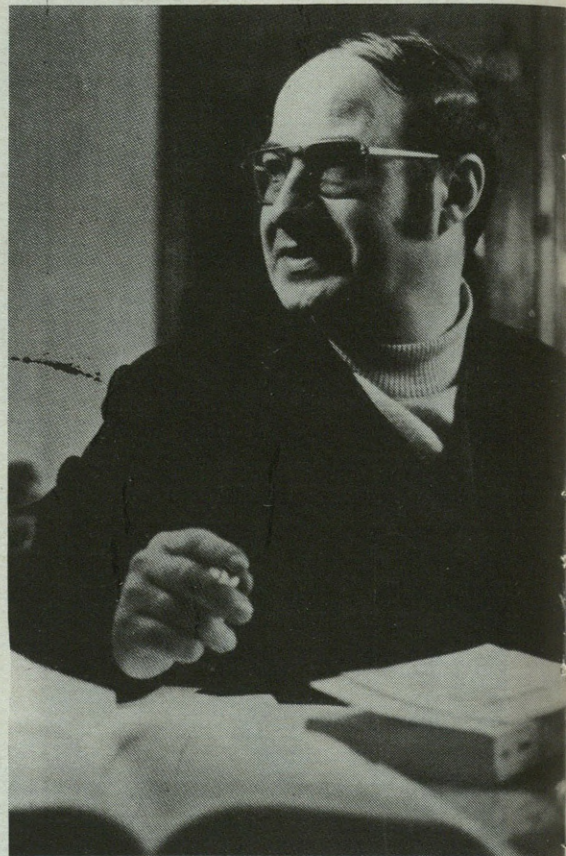
XII

Gailego batek esan zuen hiltzean:

«— Adéus, mundo. Non séi cândo nos veremos»

«Erran nezakek gauzak, jendeak, gertakariak, situazioak... kaskoz hurbiltzen baino intuizioz sentitzen ditudala, Bazakiat giza-errealitatearen alde desberdinak adimenduz eta razionalki behar direla aztertu zerbait aldatzeko: sail honetan besteekin eta bakarrik saiatzeko nauk baina ez nauk trebe, Lasaiago ibili nauk giza-errealitatearen aldeok usnatzen, ikertzen, aipatzen, ebokatzeko, Bestalde eremu mugatueta, normalizatueta, razionalki finkatueta... tinkatua sentitzen sentitzen nauk; nahiago ditiat eremu zabalak, giza-erlazioaren eremu irekiak, bizitza doi bat hirriskatzen ahal den espazio libre...»

MANEX ERDOZAINZI:

IPAR EUSKADIKO IDAZLE ETA POETA

ARGIA.- Zertarako idazten duzu?

MANEX ERDOZAINZI.- Lehenik plazer bat duk neretzat euskaraz mintzatzea bezala euskaraz idaztea. Ni sortzean ene aita-amek euskaraz mintzatu zitean beren amodioa eta mugimendu berean atera nindukan mundura. Gaur ere, euskaraz mintzatzen naizelarik ala euskaraz idazten dudalarik, neure izatea egiten eta munduratzeko ari nauk

indarka bezain bat plazerrez. Gainera, idaztea ere besteekin komunikatzea duk, besteekin juntatzea, besteekin elkarrizketa bat askatzea bizitzaren eremu gordeenak eta hunkigarrienak aipatuz. Ez diat ahortzi nahi bestalde, Euskadiko gaurko egoeran, beharrezkoa dugula euskal kultura azkar bat eustea eta sail honetan ere denek bermatu behar genukeela: ni, muga ororen artetik, Euskadi batuari begira idazten beti saiatu nauk

eta horrela jarraitzeko asmoa diat.

A.- Nondik dituzu gaiak?

M. E.- Gutarik bakoitzaren bizitza, bere erroekin eta bere esperientziekin, gai-eremu nasaia duk. Irekitasun librean heure historia pertsonala bertako eta ingurumeneko gizaritatearen historiari loturik eramatera saiatzeko haizelarik, asko gai ateratzeko zaik: jendeak eta gertakariak, egoerak eta giroak,

lehengoak eta gaurkoak, xedeak eta ekintzak, pentsamenduak eta sentimenduak... hire baitan kokatzen bide dituk, eztaibadatzeko eta borrokatzen, hire haragi eta odol bilakatzeraino, hire bizia eta heriotza izateraino. Problema zailena duk gai bat edo beste hautatzea eta zer-nolako era literarioan tratatuko dukan: poesian, ipuian, nobelan, saiakeran?

A.- Nola heldu zaizkizu pentsaketak?

Manex ERDOZAINZI-ETXART

HINKI-HANKA

poemak

Enkar

«Muga ororen gainetik, Euskadi betuari begira idarten beti saiatu nauk eta horrela jarraitzeko asmoa diat».

M.E.- Eguzkiak uretatik lainoak eta hodeiak ateratzen dituen bezalatsu, sensasioak, gogoetan, pentsamenduak, sentimenduak bizi-nahiaren kaldak sortzen diskiguk delako geure barne-munduan. Batez ere bizitzaren eta heriotzaren arteko borroka saminki sentitzen dukalarik orotan eta heure forputzean, ari haiz pentsaketa heure bizitzari zer erantzun egokia emanen diokan, eta, bizi nahi baldin baduk, finkagiatzat gizabalore batzu bilatzen dituk eta bereizten: bilaketa hau daramakiat Ebanjelioaren

argitik.

A.- Zure ustez dohain bat behar ote da idazteko? Nola joan da zure idazlari historia: hobetuz joan dea? Nola hasi zara idazten?

M.E.- Ez diat uste idaztea, berez, dohain bat denik. Aita-amek eta ingurumenak xutik ibiltzen, eskuekin gauzak hunkitzen, haztatzen, hartzten irakatsi diguten. Hizkuntza bat espresio-bide bezala mintzatzeko, irakurtzeko, idazteko ikasten duk. Hemen ere ingurumenak badik bere garrantzia hire jitearen araberako trebetasuna eusteko. Nolakoa den inguru-

mena, honek laguntzen ditik batzu besteak baino trebeago bilakatzen: mintzairan, kantuan, idatzian, musikan, dantzan, pintura, eskulturan, etabar... Ni, 11 urtetan, nere estudioak egiteko, euskalingurumenetik kanpo gertatu nindukan. Eta oroit nauk nola hasi nintzen etxekoei kolejioko nere berriak euskaraz idazten, eta amari, bere bestako, poema ttipi batzu igortzen. Gero, hogeitau urte inguru horetan, Azkue-ren hiztegia lagun batek emanik, hasi nindukan hegoaldeko idaztiak irakurtzen, bereziki Axular-en «GERO» lantu nikan: eta artikulutxo batzu idazten nintikan «HERRIA» kaze-ari igortzeko. 1956.an «JAKIN» errebista kulturala sortu zukan Arantzazun: agerkari hau egiten zuen taldean barne nindukan eta artikululuzeago batzu hemen agerazti nintikan. Holaxet, euskara lantuz, poema edo beste zerbait idazten segitu nikan neure lan-arteetan: hauk «EUSKOGOGOA», «EGAN», «OLERTI» errebistetarako argitaratzen nintikan.

A.- Poema aditzen dudalari pentsatzen dut ametsari: zer da poesia zuretzat?

M. E.- Poesia dukek nerretzat bizi ditukan sensaioak, gertakariak, oroitzapenak, sentimenduak, ametsak irudimenaren bul-tzadan aipatzea, ebokatzeta. Badakik ez dela amets hutsik! Ametsa beti gure errealtatean sortzen duk, batez ere gure errealtate inkonziantean. Poesia, ametsaren gisa, errealtate inkonziante honetatik abiatzen duk segurrenik, gero moien razionalki onartu eta finkatu bat espresio-bide bezala erabiltzen baldin badu ere, hala nola hizkuntza.

A.- Zeure poemetan hor zara Euskadi erraten eta

denbora berean munduari zabal-zabala irekia, naturalizari eta gizonari: nola argi zenezake oposizio hori?

M. E.- Nik, irekitasunaren aldetik begiratu behin ja, ez diat hor oposizioerik ikusten: Euskadi eta mundua bata besteari lotuak neugan bizitzen saiatzen nauk; halaber naturaliza eta gizona elkarretatik ezin bereiziak dituk. Behar dik halere azaldu lotura hau dialektika bizian koropilatzen dela, bata besteari ekar edo har lezaiokeenaren tirabiran azkartzen edo desgaiten ahal dela. Gure bizitzaren drama, hau baldin bada, bizkitartean drama honen barruan heure nortasuna egiten ari haiz egunero: poesian drama honen berri ere agertzen duk.

A.- Nola ikusten duzu Euskal Herriko literatura?

M. E.- Batez ere azken hogeitamar urte hauetan Euskadik borroka bortitza eta zaila daramak bere identitatea finkatzeko eta lortzeko. Gure historiaren memento larrienetarik bat duk gaur geure Herriarekin bizi duguna eta Euskaldunetan nihork ez lezakek memento honi hutsegini behar: hemen trenkatuko duk euskal izatearen hil ala bizi arazoa. Borroka hau literaturaren borroka ere duk. Pundu honetaz erran nezakeena hau duk: historia memento honek euskal literatura azkar bat ez diat mementoan ikusten eta hau ikaragarriko falta deritziak. Niagok pentsaketa publikatzen diren euskarazko liburu bakarrak zer heinetaraino langileek, laborariek, komertziantek, kaleko jende arruntek ezagutzen eta... irakurtzen dituzten? Publiko honek deus konprenitzeko gisan idazten baldin badugu, gure literatura oso mugatua gelditzen duk, bizitasunik gabe, gerorik gabe.

GAUAREN ATZEKALDEAN

M. ERDOZAINZI-ETXART

«Ez diat uste idaztea, berez, dohain bat denik. Nolakoa den ingurumena, honek laguntzen ditik batzu bosteak baino trebeago bilakatzen!»

A.- Zer da zure azken liburaren gaia? Zendako Parise?

M. E.- «GAUAREN ATZEKALDEAN» nobelaren gaia oso ximplea duk: Migel errefugiatu politiko bat duk, Parisen bizi dena, bere adin betean heriotze absurdo batek eramaten duena; honen bi lagunak, Jose eta Txomin, haren gelara badoatzik pusken biltzera, honela Mireni eman hitza betez, Zendako Parise? Materialki ez dik inportantziarik. Parise hautatu diat segurrenik han bizi izan naizelakotz bi alditan, baina batez ere gauaren atzekaldearen sinbolo bezala. Iruditzen zaitak gauaz jendeak eta gauzak egunaz baino hobeki behatzen, ikusten, entzuten, sentitzen direla aurretik atzekalderaino. Itxura edo ge-takari arruntenetik hasi, nahi ukan diat barnago zilatatu Parise argitsuak bere atzekaldean gorde dezakeen bizitza dramatikoak: hori gai ximple eta absurdo baten inguruan ebokatuz.

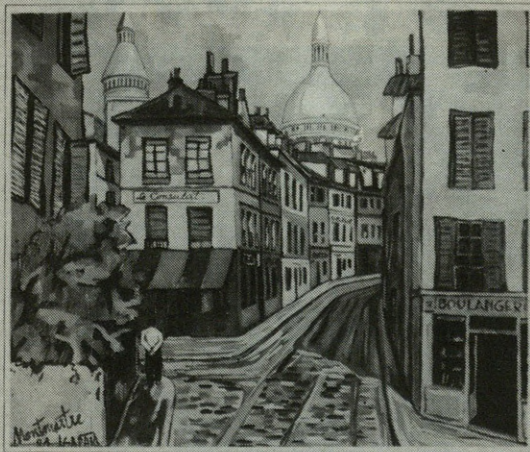
A.- Zer da liburu honen historia, hots nola idatzi duzun?

M. E.- Nobela hau bizi-laburra duk eta bizkitartean badik bere historia luzea! 1965-66.an, Parisen ikasten ari nintzela, zerbait idazten hasi nindukan: parte hori duk, geroxeago emendaturik, Migelen de-

lako-kaierrean irakur daitেকেena. Parisetik Tolosara 1966.ko udan joan nindukan bizitzera eta sei urtez, lanpetua, poema bat edo beste salbu, deus guti diat euskaraz idatzi ahal izan. 1972.an, udan, Ipar-Euskadira etorri nindukan bizitzera. Hemengo giroak lagundurik «HERRI HONEN ERRAIETAN» poema idatzi nikan lehenik; geroxeago, naski 1973.an, nobela labur gisa gaurko hau bidali nikan Beasaingo konkurtso batetara. «HINKI-HANKA» poema-bilduma argitaratu zukan 1978.an; publikatze honek bultatu nindikan Beasainera igorri nobela arra-lantzera. Ilabete luzeak joan zaizkiak lan-arte laburretan, zatika-zatika, nobela gisako zerbaitetara heldu arte. Azkenean ELKAR Editorialari neure esku-idatzia eraman niokan 1981.ko ekainan irakurtzeko. Publikatzea erabaki zikan eta, dakikan titularekin, atera duk plazara joan den abendoan, Durangoko azoka egunetan. Orain bere historia irakurle goaren eskuetan eta meneko duk: ez dioiat asma zer-nolakoa izan den baina ez nitzaiok arrotz gelditzen...

A.- Zeure pentsaketak dituzu eraman azken liburu horretan?

M. E.- Hori segur, ne-

ELKAR

reak eta besteenak! Pentsamena besteekin ditugun harremanetan beti ari baita oratzen, irekitzen eta aldatzen.

A.- Zer egin litake idazle berri batzu lanari lot daitezken?

M. E.- Ez zakiat. Idazteak denbora galdegiten dik. Beste lanetan leporaino hartua baldin bahaiz, nekez hasiko haiz eta ariko idazten: gaitzeko autodiziplina behar dik denbora poxi bat bederen bereizteko zerbait idazteko. Egutero oren laurden -at bederen hartzen balitz zerbait idazteko: pentsamendu, sentimendu, gertakari, hots gogora heldu zaikana paperean finkatzeko baitezpadako logikarik gabe... ene ustez gazte bat ohar litekek idazteak zenbat laguntzen duen adimendua ideiak klartzen eta xorrosten, barne-eremuko esperientzia hori ikertzen eta doi bat ulertzen. Bestalde, idaztea bakarkako lan bat duk ardurenik: behar dik biziki kalapio, ha-

tsa luze, bakartasunean irauteko. Ingurumen kulturala alde baldin bada eta uste baduk irakurle multzo bat bederen nonbait izan dela... erretxago duk idazten menturatzea, ausartatzea. Gaurko egoera kulturala azkarki lagunduko die muntatu diren irratiek gero-ta-gehiago euskara erabiliko duten neurrian, bai eta argitaratzen diren kazeta eta errebestek. Gazterik hasi behar dik idazten herabea nagusitzeko eta hizkuntza menderatzeko. Idazgintzan idatziz duk ikasten eta ohartzen haiz euskara bezalako hizkuntza, eremu nasaia eta oparoa dela, komunikazioarako aintziz posibilitate (hitzetan, aditzan, deklinabidean) eskaintzen eta irekitzen diskigula. Gazte batek goizik idazten hasi behar dik eta euskara lantzen; ni segur nauk bere ildoa emeki-emeki urratuz joan dela eta bere espresio era pertsonala zizelatzu aurreratuko dela.

Jean Louis CAUSSADE

«Historia momento honi datxikion literatura mugimendu azkar bat ez diat momentuan; ikustean eta hau ikarajarritzko falta deritziak».

EHE kulturaren atera deika

KULTUR ASTEA GASTEIZEN

Otsailaren 21a. Txillardegia: «Nazio ukatuak».
Otsailaren 22a. P. Xarriton: «Ipar Euskal Herria»
Otsailaren 23a. J.M. Torrealdai: «Gerra osteko liburugintza».
Otsailaren 24a. X. Kintana: «Euskara merkatalgintzan».
Otsailaren 25a. Bertsolariak.
TOKIA: Kultur Etxea (Florida)
ORDUA: Arratsaldeko 7,30ak.

JENDEA GUREGANATZEN SAIATU BEHAR

ARGIA.- Zergatik antolatuz duzue kultur aste hau? Zein da zuen helburua ekin-tza honen bidez?

EHE.- Hemen bi gauza hartu behar dira kontutan; alde batetik gure taldearen barnean ematen ari den al-daketa, berreraketa bat, eta beste aldetik Gasteizko giroa, euskal giroa.

Durangoko bilera hartatik, duela hiru urte izanda-ko bileratik alegia, bide lu-zea egin dugu, zenbait ekintzatan parte hartu, euskal telebista, errotula-zioa, herriz herri egindako lanak,... beti edo ia ia beti eskatzen, esijitzen edo euskararen egoera salatzen. Talde errebindikatibo eta gogor izateak jende bat beldurtu egin du, urrundu guregandik, eta orain ho-riek gureganatzen saiatu behar dugu. Izan ere jende guztia ez legoke prest ka-teatzeko edo seinaleak izo-rratzeko, baina bai ordea kultur asteak prestatzeko, diru laguntza emateko, ekintza bigunagoak egite-ko hain zuzen. Jende hori da gureganatu nahi dugu-na.

A.- Izan ere zaila izango da Gasteiz batetan honela-ko lan talde batek lanean irautea.

Otsailaren 21-etik 25-era Kultur Aste bat izango dugu Gasteizen, noren eta EHEren esku-tik! Hasiera batetan harrigarri samarra gertatu zaigu herri hau; eta EHEko kide batengana jo dugu zenbait xehetasun argitu nahirik.

EHE.- Gure taldetik jende asko pasa da, baina ez dugu jakin jende guzti hori mantentzen, eta hori litzateke konpondu behar-ko genukeen arazo bat.

A.- Zein da, dena dela, aste honen helburua?

EHE.- Jendea gurega-natzea, arestian esan du-dan bezala, eta bestetik Gasteiz honetan euskal kultura bultzatzea. Pena-garria dirudi, baina euskal kulturaren aldeko ekin-tzak oso dira urriak hiri-buru honetan.

Dena dela, orain zenbait urte baino giro jatorragoa dago. Kanean entzuten da noiz behinka euskara eta AEK eta gazte jende ar-tean oso giro polita ari da sortzen.

ARABA EUSKALTASU-NAREN BIDETIK

A.- Lan asko gelditzen da oraindik ordea.

EHE.- Bai horixe! Lan

asko falta da, baina euskal giroa orain Gasteizen Do-nostian baino hobe del-a esango nuke nik. AEKren manifestaldi, jai eta ekin-tzetan ikaragarritzko giroa izan dugu. Hitzaldietara ere jende ugari azaltzen da —ARGIAkoa lekuko—. Jope, zuen aldizkariaren alde 50.000 pezeta atera ziren eta harpidedunak ere dextente izan zirela uste dut.

A.- Itxaropentsu daku-sazue orduan hemengo etor-kizuna?

EHE.- Euskararen egoera ofizialki hots, leku ofiziale-tan oso da salaga-rria, errotulazio erdaldu-netik hasita, erdal funtzio-narioenganaino; guk nahi-ko bronka izan dugu udal-tzaingoarekin. Baina alde hortatik ilun samar bada-go giroa, bestalde herri mailan euskararen aldeko mugimendu sendo bat ari da antolatzen; AEKren burrukak batu gaitu eus-

kaldun guztiok; eta he-rriak garbi azaldu behar du euskararen aldeko jo-kaera, euskara ikasi nahia; Araba euskalduna nahi duela, azken finean.

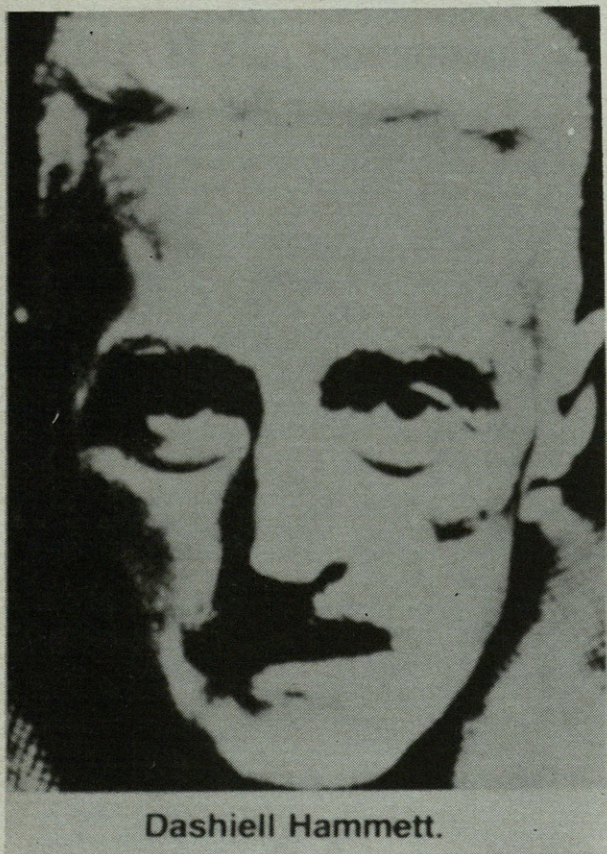
A.- Baina ez duzue ikus-ten zuek, euskara gipuz-koar eta bizkaitarren kon-tua dela eta horrelakoak zabal daitezkeela?

EHE.- Ezta inola ere! Gure taldeko gehienak arabarrak dira, badago kanpikorik baina oso gu-txi. Hemengo gehienok euskara ikasi dugu eta gu bezalako jende asko dago Gasteizen. Gipuzkoarrek eta Bizkaitarrek euskaraz hitz egiten dute gu eta na-farrak mukan egon garela-ko zenbait urtetan.

A.- Aste horretara itzu-liz, kontatuko al diguzue nola eratu duzuen?

EHE.- Beno, aste horre-tan lau hitzaldi eta bertso saio bat izango dugu. Gas-tuak gure taldearen kontu doaz eta ez dakigu Diputa-zioari subentzio bat eskatu edo ez. Egitaraua nahiko irekia egiten saiatu gara eta Iparralde kontutan eduki dugu. Mintza prak-tikako ta Gasteizko eus-kaldun jendea erakarri nahi dugu egitarau atsegin honen bidez. Lortuko al dugu!

X.E.

HAMMETT: ASFALTOZKO OIHANEAN IDAZLE

Gaurko panorama literarioan detektibeen elaberriek ez dituzte, dirudienez, entretenitze hutsaren mugak gainditu. Nobela moeta honen itxura ebasiboa dela eta, jende askok amets merkeen ganbaran gordetzen ditu eta ez da geroztik kontsiderazio burutsuagotara pasatzen.

Hala ere, jende arruntarekin duen lotura zuzenari esker, akademizistek, honetaz duten eritzia hain gogorra izanik ere, ezin dute hain herritarra den jenero honen oinarri literarioa ukatu. Are gehiago, uste dugu jendeak dion zaletasuna ez dela soilik itxura ebasiboan finkatzen, baizik eta prozedura narratibo berezi baten nola baiteko kontzientzia dagoe-lako ere.

Hortaz, Raymond Chandler-ek («Philip Marlowe» detektibea asmatu zuena, hain zuzen ere.) dioskunari interesgarria deritzogu oso:

«Ez da gauza erraza pertsonaiak eta istorioa, jende erdi-analfabetu baten-tzat ulergarria den maila batetan mantentzea, eta bide batez, jende horrek eskatzen ez dituen, eta egia esan, berrezagutzen ez dituen —baina ia konszienteki onartu eta gozatzten dituen— ñabardura intelektualak eta artistikoak eskeintzea».

Hauxe da, prezeski, literaturaren gakoa: jenero konkretu batek, dagokion errealitate zatiarekin dituen posibilitate espresiboak bilakatzea.

Detektibeen elaberriak abenturan sartzeraz gonbi-

datzen gaitu, astia pasatzeko, libertitzeko. Gehiegi-keriak, egoera limiteen pila-tzea maizegiak iruditu arren, eguneroko zirkunstanzietan murgiltzen da gehienbat.

Tankerari begiratzen badiogu, zirkunstantzia hoi-en erritmoa bera arindu egiten dela begi bistan dago. Barneratze psikologikoak alde batetan utziz, detektibeen elaberrietan pertsonaiak, egiten dutelako, dira; esaten dutelako baino gehiago.

Luis Izquierdo segituz, detektibeen nobelak hiru zatitan sailkatuko ditugu, alegia:

Lehenengoan, protagonistaren trebetasun intelektualak, argitasun analitikoak eta espekulazioa bilakatzen da. Britainiarrek landu dute sail hau, eta arrakastaz gainera. Hemen ditugu Conan Doyle-ren «Sherlock Holmes» jauna eta Chesterton-en «aita Brown».

Agatha Christie-ren «Hercules Poirot»ekin formulazio hau muga interesgarrietara iristen den arren, askotan, nahaste edo endredua bera bilakatzten da nagusi, ekin-tza eta pertsonaiak baztertuta uzten direlarik.

Bigarren sailean, «ekin-tza total»aren nobela legoke, muskuloz eta baliabide fisiko-errekreatiboz betea. Moeta honen goren-puntua, Ian Flemming-en «James Bond» litzateke. Erreflexioa eta buruaren ordez, alde dinamikoa eta erotiko-déportiboa leudeke. «James Bond» zenbaki huts bat da, inoiz ez hiritar arrunt bat, eta are gutxiago bere egoeraz aprobetxatzen den tipo bihurri bat. Itxurazkoa den urradura-ren atzean «sistema»ren egundoko agresibitatea soma daiteke.

Hirugarren sailean, azkenik, eta nahitaezko ondorio bat bezala, misterioa eta ekintzaren fusioa. Non kokatzen da?: Estatu Batuetan, noski. Baina, kapitalismoaren hazkundera, bizitzagatiko burruka: «struggle for life»aren dinamikak espekulazioaren posibilitateak izugarriki zabalduz doanean, laburki esateko eta John Hustonen filmea parafraseatuz «asfaltozko oihanean».

Alde batetan, legearen aldekoak, bestean, gansterak. Lehenengo eta behin, argiro, polizia ofizialaren indar erlatiboa. Polizia, ia beti, kriminalek duten indarra eta ezartzen duten legearen hildotik dabil. Gero eta ondorioz, detektibeen agentzien ugalketa dugu. Eta hauekin batera detektibe pribatuaren irudia, injustiziaren kontra gudukatzen duen zaldunaren parekoa.

Depresioaren urtean (1929) DASHIELL HAMMETT-i fama eta dirua franko emango dioten lanak agertzen hasten dira: «Cosecha Roja» (Red Harvest) 1929 an, «El halcón maltés» (The maltese falcon) 1930 ean eta «La llave de cristal» (The Glass key) 1931 n, beste batzuren artean.

Bizi den gizartearen ustelkeria orokorra, 1929 an irteadako «La maldición de los Dain» liburutik ateratako adibide batetan ikus dezakegu: Fitzstephan idazleak detektibeari zera galdetzen diotenean: «Zertarako balio du jendea gartzelan sartzeak», eta honek erantzuten dio: kongestioa leuntzeko. Jende kopuru nahiko gartzelatuko balute, ez legoke zirkulazio arazorik kaleetan».

Hammett 1894 maiatzean Maryland-en jaio zen. Hogei urte zuelarik, Pinkerton agentzia famatuak ipinitako iragarki bati erantzun ondoren, bertan hasi zen detektibe lana egiten. Eta lan honetan, hainbat egoera emozionante eta arriskutsu bizi izan zituen. Ironiak bai eta ere, ez pentsa, gogora dezagun, adibidez, zeraman detektibe karreraren kon-sagrazioa, tiobiboak lapurtzen zebilen morroi baten harrapaketak eman ziola.

Esperientzia honetatik materiale asko atera zuen geroko liburuetarako, aipaturiko ironia ere sarritan erabiltzen duelarik.

Asmatutako detektibeak hauexek dira: «Sam Spade», «Ned Beaumont» eta «Agentzia Continental-eko agentea». Beren begien bitartez, gertaera oro-ren azpiegiturak aztertzen ditu, hozki. Detektibearen ekintza eta pentsamendua guztiz batera doaz, elkar

loturik, aldentezinik. Hirian detektibearen ekintza bakartia, boteretsuen influentziek eta interesen baldintzek gogorki mugatzen dute. Honen erantzuna burugogorki eta itsukeriaz bete beharko du izan aurrera segitzeko. Eta hala izaten ohi da, noski. Adibidez, «Cosecha Roja»ko Sam Spadek hainbat lotura aurkitzen ditu «hampa» eta hiriko autoritate prestigiosoen artean.

Hammett-en ideologia, planteiatzen dituen irteerarik gabeko burukatan, aise ohartzen dugu. Beste maila batetan, garai hartako beste idazle batzuk (Dos Passos, Hemingway, Steinbeck, Faulkner...) aztertu zuten gizarte berbera kritikatu zuen.

Eta 50 etako dekadari, beste intelektual asko bezala, Mc Carthy senadoreak atonduriko «Comité de Actividades Antiamericanas» delakoaren aurrean azaldu behar izan zuen. Komunistak kartzelatik ateratzeko zegoen komite batetako partaidea zelako, tribunalak zergaduruen zerrenda bat eskatu zion. Hammett-ek ezezko borbila eman ondoren, sei urtetako gartzela eskatu zioten. Azkenik, gartzelan bost hilabete iragan ondoren, askatu egin zuten. Gaztetatik zekarren biriketako gaixotasunak jadanik, erabat izorraturik zuela.

Eta gartzelaratze honekin, oztopoak hasi baino ez zuten egin. Lehen hain ugariki izan zuen dirua, instant batez desagertu zen. Hollywood-eko zerrenda beltzean zegoen eta zeuzkan irratsaioak ere ezabatu egin zitzioten. Zergen aitzakiaz, irabazi guztiak eta autore eskubi-deak kendu zitzioten halaber.

Bizimodu lasai eta apal batetara erretiratu zen. 1960. urtean, biriketako gaixotasuna minbizia bihurtu zitzaion eta 1961 eko Urtarrilean hil egin zen.

«Arlington-go Kanposantu Nazional»ean lurperatu zuten, bere nahi bat errespetatuz, munduko bi gerretan parte hartu baitzuten.

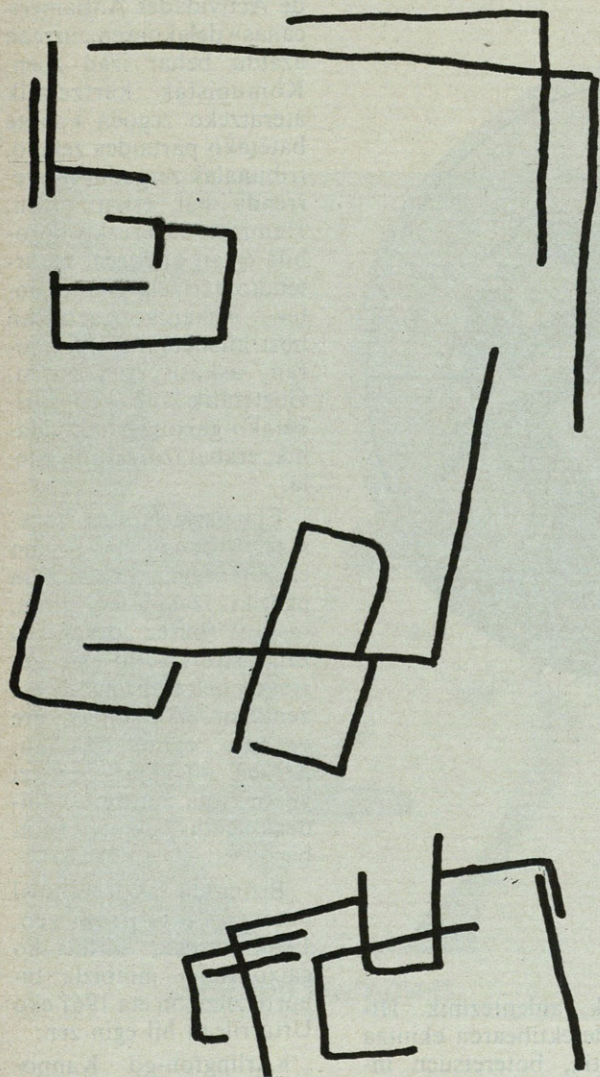
Sasoi hartako beste idazle batzu bezala (Faulkner, Hemingway...) zinemarekin harremanetan ibili zen. Hammett-en nobela batzu zeluloidean hilezinak bilakatu dira.

Hammett-ek asmatutako heroien irudia Humphrey Bogart-ek haragitu zuen zinean, ezin hobeki, gure uste apalean. «Itsukeria eta azken momentuko zintzotasuna, ixila, sekula erretorikoa».

ANTTON AZKARGORTA

ARTEZAREN POETIKA

artea

Lerro zuzenean sakontzeak nire barneko dei bati erantzun bat emateagatik dator. Konsziente egin naiz lerro zuzenak misterio eta majia batez inguraturik dagoela lientzoan marrazteko orduan. Nire lan plastikoari, nire tendentziari begiradaxo bat botatzen diot eta ohartzen naiz forma makurrengandik inkonszienteki hanka egiten dudala forma artezak nireganatuz.

Begirada hau nigandik hasi bada ere, Euskadiko eta Munduko artista kontzeptualen lana errepassatuko bagenu, errealtate honekin egingo genuke topo. Hau da gauza harri-

garria eta ez dakit zergatik ez den egin honetaz atzerketak dexenterik, sakabana-turik aipamen batzu egon arren. Nire intuizioak esaten dit geure barruan zeozer dagoela zuzen lerro artzera bultzatzen gaituena. Eta zeozer hori zer den esaten ahaleginak egiten nahiko arriskugarri bihurtuko balitzait ere unibertsalismoaren bilakaeran dagoela ausartuko nintzateke esaten. Nire eritziz gauza inkondizionatuaren egarriaren materializaio bat litzateke. Gizona itsuka eta eskuaz bilatzen ari den «harri filosofal» horren errepresentazio piktorikoa. Gaur egun absolu-

toaren bilakaera hori barrugarria iruditzen bazaigu ere, argi dago historian zehar forma batekin edo beste batekin gizonaren ekin-tzetako helburu erriprimi-tua izan dela askotan. Sikologo batzuk diotenez gurasoen jarrera seme jaioberri aurrean zerikusia dute horretan. Zelako segurtasuna sortu erazi duten semetxoarengan, halako egarria eukiko du umeak metafisika horren bilakaeran.

Horrexegatik eta ikusiz fenomeno hau hain argi eta beste aldetik hain inkonsziente adierazten delarik, lerro zuzena atzertzea, horren itsaso epel eta gardenean igeri egitea da nere asmoa. Brujula barik eta norantz jotzea euki barik, objetiboa bizitza bera bait da.

Hasieratik gauzak bere lekuan uzteko esan beharra dago, lerro arteza figura geometrikoa guztiak bezala gizonaren kontzeptu bat besterik ez dela, gorputzaren barruko espresio bat; gizonak sortutakoa. Hortik etorriko litzateke lerro zuzenarengan zaletasuna eta lerro okerraren mesprezua. Objektiboak izango balira ez lukete eukiko guk ematen diegun kualitate hoiek. Hiriko etxe blokeen ertzak, espaloi ertzetan lerro artezak ikusten baditugu ere, errealtatean ez dira existitzen.

«Kadroen lerroa gauza bat marraztu beharretik askatzen bada, lerro bera gauza bat egiten da, bere barruko soinua handiagotzen da, bere barruko indar guztia adierazten delarik», (Kandinsky).

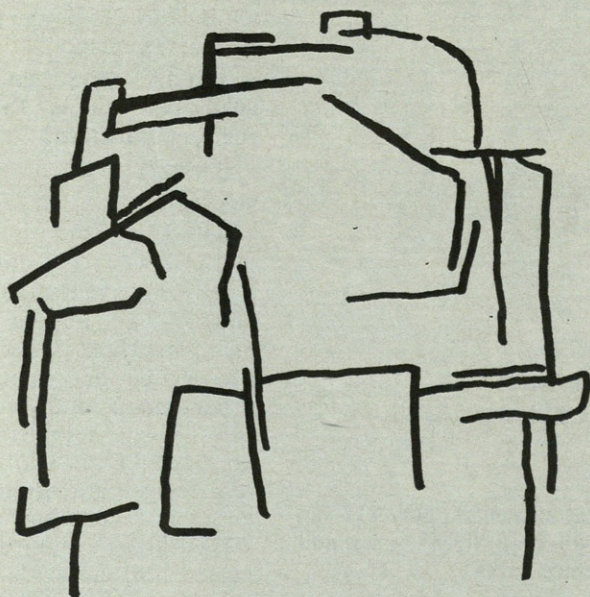
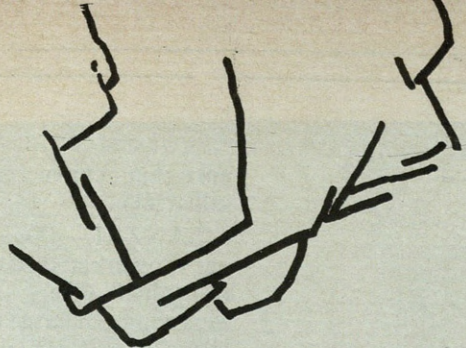
Bilbo kutsatu honen gaitetik udako zeru urdinean hegazkin erreaktor batek markatzen duen estelaren lerro zuzena, gure ilusio bat besterik ez da. Ikusi besterik ez dago minutu

batzuetako bizitza daukala.

Hizkuntza, Saussurek esan zuen bezala, gizonak sortutako kodigo konbentzional bat da. Hizkuntza plastikoa era berean unitate minimo batzuetan estuktura daiteke eta lerroa horietako unitate bat litzateke. 1926an Kandinsky-k («Puntua eta lerroa planoaren gainean») analitikoki hizkuntza plastikoa-ren zeinu minimoak aztertzen ditu. Kandinsky-k esaten duen moduan lerro geometrikoa ente inbisible bat da. Lerroa puntuak mugikera uzten duen traza da, bere produktu bate-tan bihurtzen delarik. Puntuaren erreposo osoa puskaketaren mugimenduan sortzen da. Lerroak estatikotik dinamikora saltu egiten du. Puntuari indar eta egin diogunean lerroa sortzen da. Indar horri «tentsioa» deitzen zaio. Eta puntu horri egiten zaion indarrak direkzio bakar bat daukanean lerro zuzenaren aurrean gaude.

«Lerroen arlo guztia lirkoa da. Eta lerro zuzena eta okerra antagonikoak dira». Baina «lerro okerra sortzen da, presio lateral konstante batez lerro zuzena desbideratzen dugunean».

Norbaiti zer edo zer garbi adierazi behar diogunean, jokabide bi har ditzakegu. Zuzen adieraztea, hau da, garbiro, ala inguraldi galant bat eginez. Horregatik diogu «zuzen harira mesedez». Gauzak esateko bi era hauek, hau da, lerro zuzenak eta lerro makurrak gizakiaren jokabide biak isladatzen dizkigu. Jende asko bizitza guztian edo urte askotan behintzat bizitzaren muina topatu ezinik, muinaren inguruan lerro makurrak marrazten hartara heldu ezinik. Ohartu barik bizitzaren zentzua hiriko kale

zuzen baten txoko batetan edo edozein taberna zahar batetan idatzitako hitzetan aurki dezakeela. Baina badago beste asko, nire ustez argiagoak, bizitzaren azpiko arnas bizia topatzen dutenak eta landareek ospatzen duten maitasuna heltzen zaienak, baina baita ere askotan bizitzaren miseria sufritzen dutenak edozein puta merkeen kale ugertsu batetan. Hauek dira kale zuzena hartu dutenak, lerro zuzena markatu dutenak. Eta zorionez ala zoritxarrez ezagupen estetikoak horretara bultzatzen gaitu. Hizkuntza estetikoak ezagupide zuzen batekin hornitzen gaitu.

«Lerro zuzena agresi-boagoa da, alderantziz lerro makurra biguina da» (Javier Urquijoren hitzak). Lerro zuzena harira doa Beldurrak alde batetan uzten ditu, beldurrak bait dira munduko pekaturik bagarrienak eta efikaziaz zuzena adarretatik harra-patzen du. Efikaziak ara-

zoei irtenbide bat emateko bide zuzena nahi eta behar du.

Praktikotasun aldetik begiratuko bagenu lerro artezaren gorengotasunaz topo egingo genuke. Ez daukagu Bilboko kale hauek ikusi besterik. Artezak izan beharrean bihorrak izango balira espazioaren azkena ezinbestekoa izango litzateke. Erakuntza modernoaren ezaugarri nabarmenena estrukturtako lerro zuzenaren erabilpena da. Honek espazioari praktikotasun handiagoa ematen diolako. Aipatu behar dut arkitektura modernoan Piet Mondrianek eragin handia euki duela.

Mondrianek analizatu zuen bistan zeukan paisaje bat: gauean horizonte bat eta ilargia zeruan. Paisaje hau hizkuntza plastikora pasatu zuen. Horizontean expresatuta horizontal bat. Zeru zabala akabu gabeko plano bertikal bat adieraziz. Eta plano horretako ilargiak (puntu bat) hori-

zontera lerro perpendikular bat azalduz. Lerro posizio hauek, hots, horizontala eta perpendikularra, plastikoki gelditasun bat, barealdi bat expresatzen digu; orekadun hartu emana. Angulo errektokoa aldaezinezko posizioa da eta plastikoki gure oinarri sendoa.

Mondrianek bide hone-tatik, bide zuzenetik «benetazko errealtatera eta benetazko bizitzera» abiatu zen bakoitzaren emozioak baztertuz, sentimendu unibertsal batetara heldu zen, kosmosaren ikuspegi osoaz jabetuz.

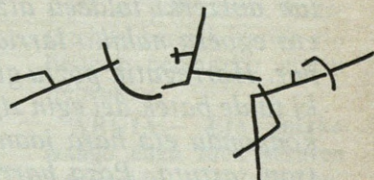
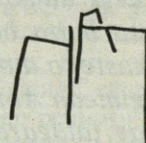
Bere hitz hauek benetan adierazgarriak dira eta go-goeta guztiak sobratzen dira: «Mundu guztiak daki edozein lerro arruntek hunkipena sor diezagukeela. BAINA LERRO ZUZENA LERRO GUZTIEN KONKLUSIO AZKENA ETA ABSOLUTUA LITZATEKE».

Nire ustez Piet Mondrianen estetika ikerketa guztia teosofia baten atzetik doa. Kontzeptu unibertsala eskuratu gurea. Teologiak bere lanean eragin handia euki zuelakoan nago. Eta maila batetan lortu zuen bizitza normalean ezinezkoa den oreka eta bake unibertsal batekin bere perpendikularretan oinarrituz. Bizitza errealean pentsa ezinezkoa den oreka eta bake unibertsal batekin bere perpendikularretan oinarrituz. Bizitza errealean pentsa ezinezkoa den sosegu unibertsal hori pinturaren bidez lortu zuen. Sosegu hori pinturaren mundu sinboliko barruan eskuratu zuen, artegintza mundu sinboliko batetan mugitzen bait da eta ez errealean.

Hala eta guztiz ere esangodut lerro arteza mende-baldeko abanguardian asko erabilia izan bada ere 1980tik aurrera berriro

buelatu da figuraziora, «transbanguardiak» deitutako figuraziora. Frantses kritiko ezagun batek «Le style rockoco» artikuluan Parisko Bienalari dedikatua hauxe dio:

«1980an eta gero kurioso bat abanguardi galeria batetara sartzen denean lerro fin eta artez bat ikusteko asmoaz lapitzez eta erregelaz marraztuta eta hori nahaste anduratsu eta zatatatsu batekin egin-da aurkitzen da Supermakin, Periaiko miniaturekin, rock disko batetan izera zahar baten gainean».

Bere hitz hauek nahiko adierazgarriak dira mende-baldeko azken azkeneko egoera zein den jakiteko (Pariseko Bienala honen ispilua izan da). Baina jakin ez dakiguna oraindik moda bat ala gaurko gizarteko benetazko fenomeno bat den. Lasai, denborak esango digu.

Antzerkiaren suizidioa

BANZAI

(Bankeroen zai)

MIKELANTZA
ENEKOLASAGASTI

Azken aste hauetan talde ezprofesionalak elkarrizketatzen aritu gara. Esan nahi dugu elkarrizketa dela daukagun irtenbide bakarra; Donostian eta baita beste edozein hiriburutan antzerkia ikusteko aukera gutxi bait dago. (Sansebastian egunean Antzoki Zaharrean ikusi genuen «Antxieta» taldearen obrak ez zigun adore handiegirik eman). Hala ere, elkarrizketen kontuetan antzerki taldeen atzetik ibili beharra dago, eta egoera nahiko larria denez ez luke hala behar. Horregatik poztu ginen Errenderitik antzerki talde batek dei egin zigunean. Lekua eta ordua konpondu eta hara joan ginen magnetofono poltsan sartuta. Poza harridura bilakatu zitzaigun eta ondoren larridura. Txantxa handiegi baten aurrean geundela ere pentsatu genuen, baina BANZAI taldekoak serio eta gogor aritu zitzaizkigun. Elkarrizketa orrialde pare batetan sartzeko baino luzeagoa izan genuen. Aukera egin ondoren hau da atera zena: talde oso berezi baten eritzia. Agian bati baino gehiagori zer pentsatu emango diolakoan doakizue, guri behintzat eman ziguten eta...

Euskal Herrian eta Antzerkia eta Euskaraz

ARGIA.— Dagoeneko gure irakurleek aluzinatu ez badute, oso ohituak daudelako da. Serio jar gaitezten, kontatu nondik sortu zen zuengan antzerkiareki-

ko zaletasuna?

BANZAI.— Tira, hori betiko roiloa da baina beno; John ingelesa eta Yan japoniarra Renteriarra etorri zirenean hasi zen. Taberna batean ezagutu genuen elkar Shakespearearen obra bat bideoan ikusten ari ginenean. Beraiek Euskadi-

ra hemengo antzerkiaren egoera txarrak eraginda etorri ziren...

ARGIA.— Beraz beraiantzat hutsetik hasteak atraktibo handia zuen...?

BANZAI.— Ez, ez, ez; argi gera dadin behin betikoz, gure taldearen helburua Antzerkia kultur espresio oso bezala deusezte da.

ARGIA.— Baina nola?

BANZAI.— Baina nola? Begira gauza sinplea da. Antzerkiaren egoera lehen esan dugunez txarra da, oso txarra. Hori normala da, bizi dugun garaian ezin daiteke besterik espero. Zoritxarrez Antzerkia hiltze dago eta ez hilik, hori da okerrena, sufritzen ikusten dugu... Beraz, erabakiak hartzeko unea iritsi dela deritzogu. Gainera, Euskal Herrian bi elementu biltzen dira: Euskara eta Antzerkia. Elkartzen direnean hilobira joateko eskua eman besterik ez dute egiten, maldan beheara... (azken hau Aresti dixit).

ARGIA.— Maldan beheara, frenorik gabe eta ipurdiz. Beraz zuek ez duzue

antzerkia egiten euskara salbatzeko.

BANZAI.— Dakizute-nez Antzerkia Euskal Herrian duela urte gutxi hasi zen, ehun bat urte. Hortik aurrera Antzerkiaren prehistoria da: Pastoralak, orain dela gutxi gure gazti-gurako berrestrenatu duten Barrutiaren lantxo hori eta gutxi gehiago...

ARGIA.— Eta egin den guztia txarra al da? Ez duzue ezer salbatzen?

BANZAI.— Ez. Ezertxo ere ez!...

ARGIA.— Eta...

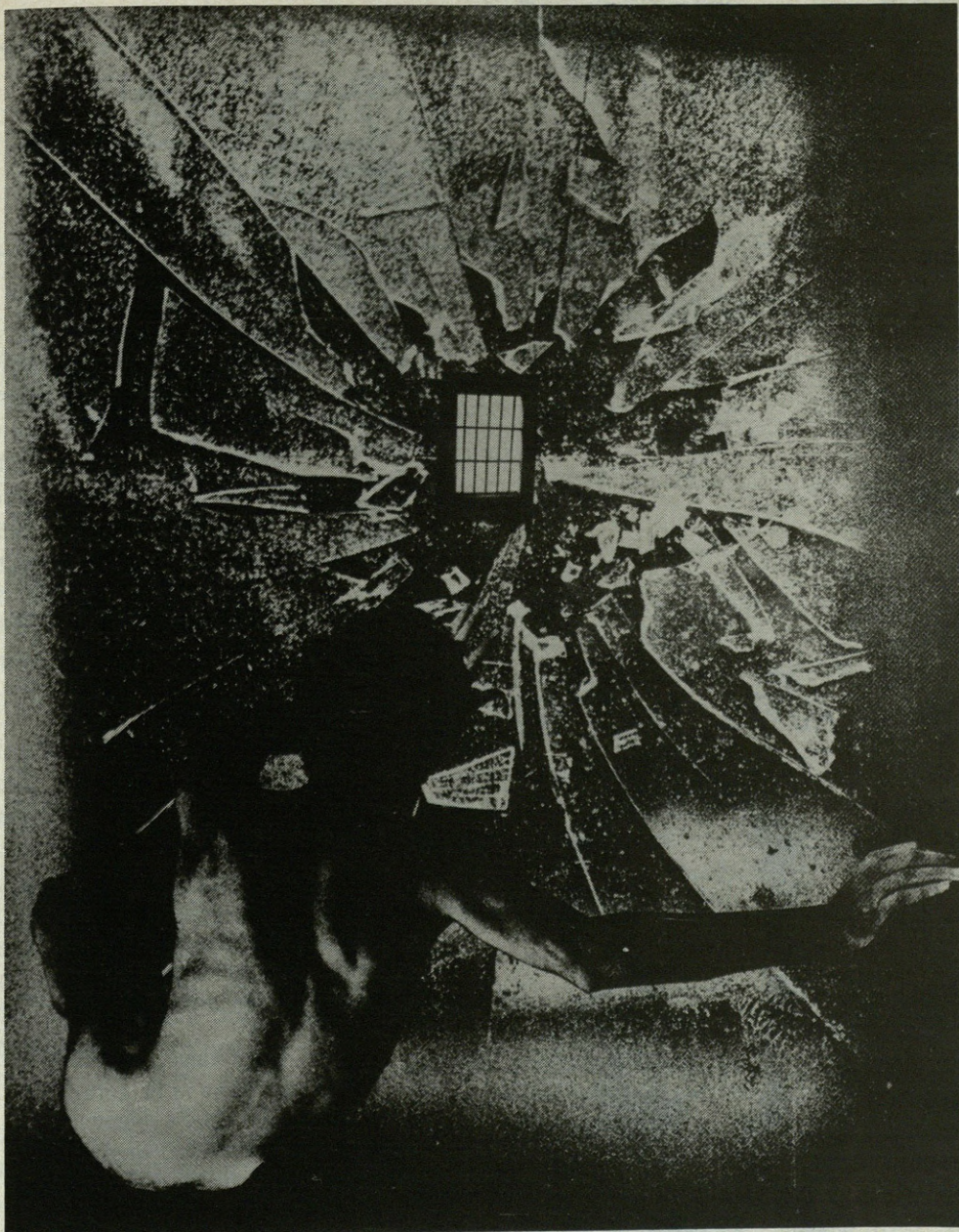
BANZAI.— Ez! Begira esan daiteke Antzerkia haurtzaroan dugula hemen, oraindik kaka eta pisa egiten du praketan. Orain dugu une egokia bere hezketa desbideratzeko, beste kultur arlo interesgarriagoetara. Beste lekutan antzerki zaharra berreskuratzen dihardute, hemen hori ere ez daiteke egin. Gure garaian abia da hartu nahi badugu salto egin beharrean gaude, eta salto horretan Antzerkia atzean geratzen da.

Antzerkiaren suizidioa

ARGIA.— Orduan zuen hitzetan kontraesan bat nabari da... Antzerkiaren balioagarritasuna ezbaian jartzen duzue, baina Antzerkian diharduzue, antzerki talde bat osatu duzue: Banzai (Bankeroen zai) Teatroa.

BANZAI.— Alde bate-tik argitu nahi dugu guk ez diogula Antzerkiari balioagarritasun guztia kentzen, badiu bere balioak. Hain zuzen, gure asmoa antzerkia deuseztean dituen balioak hartu eta beste arloetan txertatzea da: zinematik aparte arte berri bat sortzeko... Horretarako lehenik antzerkiaren suizidioa gertatu behar da.

ARGIA.— Suizidioa? Barkatu baina argitzen ez baduzue ez dugu ezer ulertzen... Orain arte egin ditugun elkarrizketetan gauza

nahasiak agertu badira ere, aldi berean sinpleagoak ziren.

BANZAI.— Guzti hau Johnek hobeto adieraziko luke, bainan euskaldunberrri duzue eta ez da ongi moldatzen hitzegiteko, eta Yan eritegian dago entsaio batetan ahoan min hartu bait zuen... Ahal dudan moduan adieraziko dizuet. Gure ustez Antzerkia izatearen errua ikuslegoak dauka. Argi dago egin behar dena: ikuslegoa akabatu. Gure lehen eta azken obran ikusleak hilko ditugu...

ARGIA.— Beno, txan-

txetan ari zarete, hori ez da gauza...

BANZAI.— Ixilik egon! Ikuslegorik ez badago gu ez gara antzerki talde bezala esistituko...

ARGIA.— Bainan, zuen obra hori ikustera norbait joango dela uste duzue? Batez ere, orain bota duzuenaren ondoren...

BANZAI.— Noski baietz, antzerkia ikustera doan ikuslearen ezaugarri garrantzitsuena jakinmina da. Hori aprobetxatuko dugu guk Euskal herrian geratzen diren zaletu gutxiak erabat akabatze-ko.

Banzai taldearen antzerki iturri eta lehen-tasunak

ARGIA.— Kontu horiek utzita eta azken finean antzerkia egingo edo egiten duzuenek, zeintzuk dira antzerki munduan zuen lehen-tasunak, ze antzerki mota duzue gustokoen?

BANZAI.— Europa aldera begiratzuz obra bat salbatzen dugu, Peter Handke alemaniar idazleak montatutako «Insultos al público»... Bestalde, Euskadin gaudenez, hemen egiten den edozer iruditzen zaigu baliagarri antzerkiaren deusezterako,

adibide bat jartzekotan, ez da agian oso beharrezkoa bainan beno: Labaien zaharrak idatzitako edozein lan aukera dezakegu. Lehen aipatutakoa eta hau ildo beretik bait doaz.

ARGIA.— (...).

Jaurlaritzaren Antzerki Politika

ARGIA.— Eta betiko galdera, zein iritzi daukatzue Eusko Jaurlaritza antzerki arloan egiten ari denari buruz?

BANZAI.— Ederki, bikain ari dira. Ez dakigu nola egiten duten, bainan oso ondo ari dira. Nahita ere ez lukete hobeto egingo. Ez da mundu osoan horrelako gauzarik gertatzen. Martxa honetan, urte pare baten buruan antzerkia areto guztietatik desagertua izango dugu. Jaurlaritzaren antzerki politika izan zen hein handi batean John eta Yan Euskadira hurbiltzeko arrazoia. Gobernuak gure helburua lortzeko bidea errazten digu. Diru-laguntza eskatzekotan egon ginen, bainan pentsatu genuen beste antzerki taldeek kalte handiagoa egingo lioketela antzerkiari guk baino, honetan hasi berriak izanez, eta besteak benetazko maisu trebeak.

ARGIA.— Eta noizko izango dugu zuen obraren estreinaldia, eta, esan badaitেকে, ze izenburu izango du?

BANZAI.— Ba oraintxe bertan jo ta ke ari gara, ordu pare bat astean entsaiatzen dugu eta beste denbora hizketan pasatzen dugu. Obraren izena? ... Beno, oraingoz behin behinekkoa da, bainan aurreratu dezakegu «HAU BUKATZEN DA» izan daitekeela. Ah! sarrera ez da dohainekoa izango benetazko antzerkizaleak joan daitezen; ez dugu guretzat gordeko dirua, hilak lurperatzeko izango da... Gu gara: BANZAI (BANke-roen ZAI).

LAPUR GAIZTOARE-NA

Jesukristo eta bi lapurrak gurutaturik zeudela, honela esan zion lapur zintzoari:

— Lapur zintzo! Ingura hadi nigana!

Eta lapur zintzoa, mirakulu baten bidez inguratu egin zen gurutze eta guzti.

— Ondo da, orain hi, lapur gaizto! Ingura hadi nigana!

— Ezta pentsatu ere!

— Inguratzeko esan diat!!

— Ezta pentsatu ere.

Eta horrela hamaika bider asper-tu zen arte:

— Ba orain izurra hadi! Ez haiz argazkian aterako!

KONTUZEAK

Hantxe ari ziren botika bat berri-tzen eta pintatzen. Eta jendea zikin-du ez zedin margotuberria zegoen al-derdian horrelako txarteltxo bat ja-rrri zuten: KONTUZ/OJO».

Agertzen da halako batetan euska-ra ikasten ari zen bat eta bere boron-date on guztiarekin zera esan omen zuen:

— Jesus! Cómo me duelen los kon-tuzes!

KATUEN MARRUAK

Bi erok sikiatrikotik ihes egitea pentsatzen dute, Horretarako teila-tu bat pasa behar zuten. Baina han zeudela batek soinu arraro bat egi-ten du uralitan. Auzoko bat esnatu eta esaten du:

— Nor dabil hor?

— MMiiiiiaaaaauuuuu!

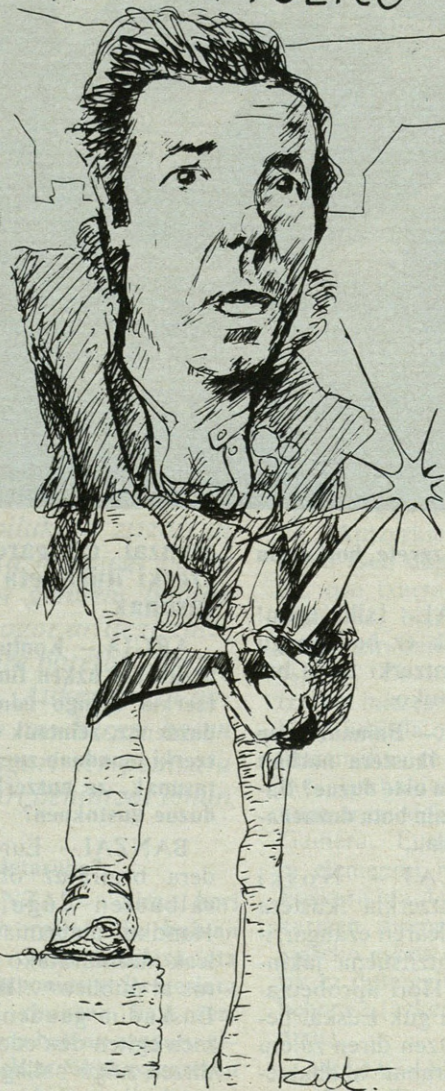
— Ba, katu bat besterik ez da.

Bigarrena abiatzen da eta leku berean hots berdina ateratzen du:

— Baina nor dabil hor?

— Beste katu baat!

AUZO BAJERO

«BANAKA» PAKETEA

Donostiako maisu-eskolako batzu, sail honetako partaide iraunkor iza-teko merituak eginak dituzte ere. Nik ez dakit zertarako, baina asun-toa, hango maisu-maistragaiek esko-lan bertan taberna bat jarri zutela da, eta horrelakoetan ohizkoa denez, prezio-zerrenda ere bai. Zerrenda horretan denetatik zegoen: edariak, kafeak, ogitartekoak, e.a. Eta baita ere, noski, tabakoen prezioak:

Ducados (euskaraz Dukabi) ... 40 pzta.

Winstons 120 pzta.

Banaka 10 pzta.

Ba hantxe joan zen bat eta lasai-la-sai:

— Oye! Un paquete de «Banaka»!

GASTEIZEN KOMERI-TAN

Gure koadrilakoak ez gara sarri joaten Gasteiza, baina joaten garen bakoitzean gertatzen zaigu zerbait. Azkenengoan joan ginen, eta beti bezala hasi ginen gure kalea non ze-goen galdetzen:

— Aizu! Dato kalea, mesedez!

— Barkatu, baina ni Haguraingoa naiz, eta ez dakit non dagoen.

Beno ba, zer egingo dugu, beste bati galdetuko diogu.

— Mesedez, esango al zeniguke (nor-nori-nork) non dagoen Dato kalea?

— Ba, ideiarik ere ez. Ni astebu-ruetan besterik ez naiz etortzen...

Azkenengoan, hanka ez sartzea-gatik ea hangoak ziren galdetzen hasi ginenean, inguratzen zaio gu-reetako bat andre bati eta esaten dio:

— Aizu, zu «Bitoriana» al zara?

— Ez, ni Fermina naiz.

BIKINGOAK

San Blasetan entzundakoa:

— Zoriontsuak bikingoak, posti-zoak zituztelako!!!

ABORTOA (FETO-GALTZEA)

1

Jose R. BILBAO

Abortoaren gaia hartuta zerbait gura dut idatzi hain arantzatsu eta iluna den bide hontatik jeitsi. Neure zalantzak hasieratik nahi nituzke erakutsi: —gizonezkoa naizen aldetik ez hobe alboan utzi?— hanka sartzeko arriskua dut, irabazkin oso gutxi.

2

Neska-laguna, feto-galtzea orain «modan» para zaigu bertso-mundura ere heldu da Txapelketa da testigu. Neskak direla pairatzaileak (1) gizonok ondo dakigu baina bikote batzutan ba da kolpe hau gogor sentidu. Maila berean ez bada ere zeozer ba dagokigu.

3

Politikoek hor dihardute ahalik eta zehatzen jakintsu eta nobel-saridun denen eritziak batzen. Arazo hontan enteratzeko nondik ta nora gabiltzen noiz entzun dugu emakume bat bere trantzeaz mintzatzen?, gizonezkoon gizarte hontan ez ote dira kabitzen?

4

Gure arteko hipokresia gorenengo mailan dago: balizko (2) ume batzuren truke nesken heriotzara jo. Paternalismo faltsu honetan ezin da bizi luzaro. Hau arautzeko lege zabal bat egin bazuten lehenago zenbat bikote-hauste ta zenbat haur ihauli (3) gutxiago!!

5

Desiratua ez den ume bat baldin bada etorteko gauza burutu (4) gabeen mailan gelditzea du hobeto. Erabakia hartzea dago amagaiaren menpeko. Lehenago ere jaio badira hainbeste zbritzarreko (5) zer eskubide du gizarteak beste bat sorterazteko?

6

Gure burua ere ezin da kasu hontatik aparta kanpo aldetik begiratzeak Itsukeria dakar ta. Geuregan pentsa pizka bat eta hitzez ez izan ausarta, geureztat nahi ez genukeena ibili barik ezarka (6): nork nahi zukeen jaio amaren borondatearen aurka?

7

Lege uzkur bat irten baino ez hona hemen hil-kanpaiak sotana eta tirantedunak beti bezala anaiak. Heuren arrebak eta alabak ez dira txakur deslaidak (7) —aldiz arazo bortitza dauka diru bako amagaiak—. Aipatu behar ote ditugu Londrerako bidaiak?

8

Feto-galtzeak beti uzten du amagaia bihotz-minez trantze hortatik ahal duenak gurago du egin ihes. Menopausiko ta sotanadun askok ikusi-ezinez (8) gazteriaren kontra bota du adur lohia (9) honen bidez: zerikusirik ez daukatenak, errezeptuz, ixil bitez!!

-
- (1) Ondorioak sufritzen dituztenak, **padecedoras**.
 - (2) **Hipotético, supuesto, imaginario**.
 - (3) **Maltratado**.
 - (4) **Realizar, llevar a cabo**.
 - (5) Dohakabe, urrikalgarri, malerus.
 - (6) Derrigortuz, inposatuz.
 - (7) Abandonatua, utzia, **errante, suelto**.
 - (8) Bekaizkeria, ondamura, **envidia**.
 - (9) Lerde zikina, **baba sucia**.

OHARRA: Azpimarratuta dauden «H»-ak ahozkatu behar ez direnak dira.

«PRENTSAURREKOA» edo absurdoaren trajikomediala amaiezina

FITXA TEKNIKOA

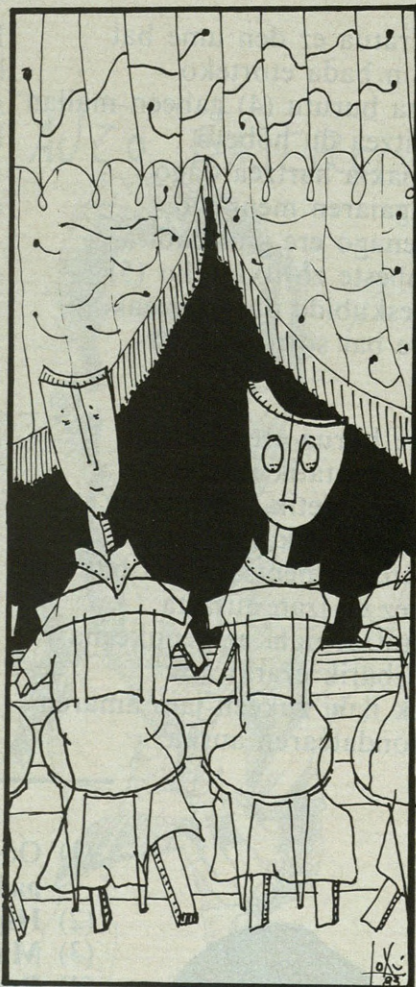
«Prensaurrekoa eta politika teatrala»; ANTZERTIn 1983ko urtarrilak 27. Egilea: Eusko Jaurlaritzaren Kultur Saila; antzezleak: Ramon Labayen, Ferruccio Soleri, Imanol Olaizola eta Eujenio Arozena; teknikoa: Eztago Beharrik; luntxa: «Dover». Prentsarentzat eskeinitako aurrestreinaldia.

Aretoko eserleku eskasak beterik zeuden. Argazkilariak beraien flashak botatzen, gero etorriko ziren beste flash batzuren premonizio gisa. Giro hotza.

Obra honetan ez dago argifoko al-daketa berezirik, ez eta eszenatoki al-daketa nabarmenik, obra sutila benetan publiko azkar batentzat. Garrantzia hitzak dauka. Eta horretan maisu agertu zitzaigun Jaurlaritza Broadway Companyko lehen aktorea den Erramun Labaien. Bere bakarrikzeta distiranteaz hasera eman zion obrari atzerapen piska batekin (gu ere berandu iritsi ginen), eta segituan ahortzi arazi zizkigun Euskal Herrian antzerkiak dituen arazo larriak. Nahiz eta Labayenek Ferruccio Soleri italiar aktore pamatua «vedette»tzat aurkeztu, bera izan genuen emanaldiko benetazko izarra. Beste biek, Olaizola eta Arozenak konparsarena egin zuten, saioa gehienbat gaztelaraz izan zenez, beraien aktuzioa gaztelarazko esaldi batez deskribatzeko libertatea eman diogu geure buruari: ez zuten esan «esta boca es mía» ere.

«... qué delito cometí contra vosotros, gobernando...»

«Ni ez naiz errudun eta egin dudana guztia onerako izan da», hau dugu Eusko Jaurlaritzaren filosofia antzerki kontutan (eta ziuraski beste kontu askotan). Beraz, beraien ardura larria aurtengo antzerki presupuestoan gautzen da, su ta gar defendatuko dute parlamentuan 80 miloiko kopurua antzerkiaren salbazio eta enmendaziorako; zertarako ote? Nola banatuko? Nork jango? Hondarribiatik sortutako monitoreek eta Antzertiko bekatuek ez behintzat.

Ilabetero 25.000 peztan pagatuz Jaurlaritzak mendeko negozio-txoltoa egin du, «full-time» lan egiten duten antzezleekin konpainia bat sortuko du. (Ferruccioren soldata zenbatekoa den ez dakigu...)

Durarik gabe, zalantza izpirik gabe Antzerkiaren aurrean gaude, Antzerkia hein batean gezurra bait da eta

helburuetariko bat liluratzea du. Labayen jaunak ongi asko ikasi du ikas-kaia, Donostia eta Bilbon Antzoki Nazional Bikainak izango ditugu, baina dekoratuaren atzetik begiradaxoa botako bagenu panorama iluna ikusiko genuke, herrietako aretoak (azpiegitura) desastre bat egin daude. Konturatu konturatzen dira, baina noski, hori ez da Jaurlaritzaren zeregina... udalena baizik. Beraien arazo zerrendan agertzekotan, hau beste bat besterik ez da. Jaurlaritzak nahikoa du antza denez «Herriz Herri» montaiarekin...

«Ejem... Antzerkia, denok dakigunez, ez da inprobisatzen», (Labayen dixit). Farregarria benetan horrelako esaldi lilurosoak aditza bi urte inprobisaketa hutsean ibili diren bezala ibili ondoren. (Ja, ja,...) Eta noski, orain, diruak ez alferrik galtzeko, tiroak ondo botatzeko, «consejo asesor» delakoa sortuko dute; zortzi edo bederatzita profesional bezalatu. Nork aurkitu ditu noizpait perretxikuak itxasuan? Eusko Jaurlaritzak, noski.

Horrela jarrai genezake absurdoaren antzerki saio hori deskribatuz. Hori bai, Ferrucciok bere papera bete zuen Labayen, Arozena eta Olaizolaren pozarako; eta hori bai, prentsako kolegek ere ederki bete zuten beraien papera: ez ziren enteratu mogidaz. Banbalina artean «aktoreekin» ardoz bustitako elkarriketa goxoak izan genituen: hau da, inor ez dela tontoa itxuen herrian, eta begi bakarra gutxiago. Baina noski, hori «off the record» geratzen da geure memorian eta noizpait agertuko da, noizpait alde guztiek parte hartuko duten debate bat eratzen badugu. Gu ere Godoten zaiz...

Jon & Esko

GIPUZKOAREN SERBITZURAKO

Gipuzkoar guzien serbitzurako dagoen Donosti Aurrezki Kutxa, lanabes teknikurik aurreratuenaz eta bere langileen egokitasunaz, nola profesioz ala gizatasunez, baliatzen da. Guztien aurreztearekin Gipuzkoarentzat etorkizun hobe bat eraikitzeko asmoz.

Caja de Ahorros Municipal
Donosti - Aurrezki - Kutxa

30 segunduren buruan zeure eragiketak eginik daude.

"Tarjeta 24 CAP" txartelaz
gure Kutxazain Automatikoak
erabiliaz dirua atera, dirua sar,
talo edo txeke, zure
kontuaren laburpena
eska, talonari berri
bat eska eta hori
dena
herrenkan
jarrita itxoin
beharririk gabe,

denbora asko aurreztuz.
30 segunduz behetik, eta batere
konplikaziorik gabe, Gure
Kutxazain Automatikoak
egunaren 24 ordutan
zerbitzeko

baitauzkazu, nola
funtzionatzen
duen pausoz
pauso azaltzen
dizute.

Kutxazain Automatikoa

CAJA DE AHORROS PROVINCIAL DE GUIPUZCOA
GIPUZKOAKO AURREZKI KUTXA PROBINTZIALA